

ทำไมคนไทยจึงเรียน พระพุทธศาสนา

ข้อพิจารณาเกี่ยวกับ

วิชาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษา

ในหลักสูตรการศึกษาของชาติ

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา?

ข้อพิจารณาเกี่ยวกับ
วิชาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษา
ในหลักสูตรการศึกษาของชาติ

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

สหพทาน์ ธรรมทาน์ ชินาติ
พิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน

ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา?
ข้อพิจารณาเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษา
ในหลักสูตรการศึกษาของชาติ
© พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)
ISBN 974-575-154-4

พิมพ์ครั้งแรก ๕ ธันวาคม ๒๕๓๓ ๒,๐๐๐ เล่ม
มุกิตตาสักการะสมเด็จพระพุทธมาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ)
พิมพ์ครั้งที่สอง ๑๕ ธันวาคม ๒๕๓๓ ๑๐,๐๐๐ เล่ม
แจกเป็นธรรมทาน ๗,๐๐๐ เล่ม
จำหน่ายเพื่อการเผยแพร่ ๓,๐๐๐ เล่ม

สายส่งกรุงเทพฯ : ธรรมสภา โทร. ๔๒๔-๓๔๖๒
สายส่งต่างจังหวัด : รวมสาส์น โทร. ๒๕๓-๑๔๘๘

จัดพิมพ์โดย มูลนิธิพุทธธรรม
๘๑๒/๗๑ ซอยขวัญทิพย์ ๒ ถนนประชาชื่น บางซื่อ
เขตดุสิต กท. ๑๐๘๐๐ โทร. ๕๘๕-๑๖๓๐, ๕๘๕-๖๘๖๑

คำปรารภ

นับตั้งแต่เดือนกรกฎาคมเป็นต้นมา ได้มีความเคลื่อนไหวคัดค้านกรณีกระทรวงศึกษาธิการได้ตัดทอนวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรชั้นประถม และมัธยมศึกษาให้ลดน้อยลงทั้งเนื้อหาและเวลาเรียน มีการรณรงค์กันหลายรูปแบบ รวมถึงการแจกจ่ายเอกสารชี้แจงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวไปทั่วประเทศ แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ใดที่อธิบายถึงปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างตรงเป้าหมายทุกประเด็น มีข้อเสนอแนะที่มีความสมเหตุสมผล และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

มูลนิธิพุทธธรรม มีความยินดีอย่างยิ่ง เมื่อพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ พระเทพเวที ได้เขียนหนังสือ **ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา?** ข้อพิจารณาเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนา และจริยศึกษาในหลักสูตรการศึกษาของชาติ ตีพิมพ์ครั้งแรก เพื่อแจกเป็นการภายในในมงคลวโรกาสที่พระเดชพระคุณพระพรหมคุณาภรณ์ (เกี่ยว อุปเสโณ) ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ นับเป็นหนังสือเล่มเดียวในขณะนี้ที่อธิบายถึงความสำคัญของการเรียนพระพุทธศาสนา ได้ชัดเจนละเอียดละออที่สุด

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาแล้ว มูลนิธิ จึงกราบনমসকরขออนุญาตท่านเจ้าคุณพระเทพเวที จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้อีกครั้ง เพื่อเผยแพร่ออกไปสู่วงกว้าง ซึ่งท่านเจ้าคุณก็ได้มีเมตตาอนุญาตให้พิมพ์ได้ตามความประสงค์ พร้อมกับมอบอาร์ตเวิร์คจากเครื่องคอมพิวเตอร์มาให้ด้วย ทำให้สะดวกแก่การจัดพิมพ์เป็นอันมาก มูลนิธิ ใคร่ขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณพระเทพเวทีมา ณ โอกาสนี้

หนังสือเล่มนี้สำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของหลายท่าน คุณพินิตา อังจันทร์เพ็ญ เป็นผู้ดำเนินการจัดพิมพ์ คุณปัญญา วิจินธนสาร ช่วยออกแบบปกให้มีความเก๋ไก๋ยิ่งขึ้น และผู้ร่วมบริจาคทุนสมทบพิมพ์แจกเป็นธรรมทานอีกหลายท่าน มูลนิธิฯ ใคร่ขอขอบคุณทุกท่านดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

มูลนิธิฯ หวังว่า หนังสือ ‘ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา’ คงจะได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่สาธุชนพุทธบริษัทสมดังกุศลเจตนา

มูลนิธิพุทธธรรม

บันทึกของผู้เขียน

หนังสือเรื่อง "ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา?" นี้ได้เขียนขึ้นด้วยความตั้งใจจะให้ เป็นบทความ สำหรับลงในหนังสือพิมพ์ กะว่าจะให้มีความยาวสัก ๒-๓ หน้า แต่เมื่อเขียนไป ๆ เรื่องก็ยืดขยายออกไปทุกที และหัวข้อก็เพิ่มมากขึ้นด้วย จนในที่สุดก็กลายเป็นหนังสือเล่มเล็ก ๆ ดังที่ปรากฏอยู่

เนื่องจากความตั้งใจเบื้องต้น จะให้เป็นเพียงบทความสั้น ๆ เมื่อกลายเป็นเรื่องที่ยาวออกไป ก็จึงมีความไม่สมบูรณ์อย่างน้อย ๓ ประการ คือ ประการที่หนึ่ง หัวข้อต้น ๆ เขียนไว้รวบรัด จึงสั้นกว่าหัวข้อหลัง ๆ ไม่ค่อยจะผสมส่วนกัน ประการที่สอง เนื้อความบางตอนในหัวข้อหลัง ๆ ซ้ำกับในหัวข้อต้น ๆ บ้าง เพราะสาระบางอย่างที่เขียนไว้รวบรัดในหัวข้อต้น ๆ เมื่อนึกขึ้นมาขณะเขียนหัวข้อหลัง ๆ ที่มีเรื่องโยงกัน เห็นว่ามีอะไรบางอย่างพูดไว้สั้นไปก็เขียนเพิ่มไว้อีกในที่นั้น ๆ ประการที่สาม ไม่ได้บอกแหล่งที่มาหรือเอกสารอ้างอิงไว้ให้สมบูรณ์ตามแบบแผน

ระหว่างเขียนยังไม่จบ ต้องละวางไปทำเรื่องอื่นที่เร่งด่วน ประจวบพอดีใกล้วันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธ.ค. ๒๕๓๓ ท่านพระเถรานุเถระที่เคยร่วมงานที่มหาจุฬาฯ คิดกันว่าจะพิมพ์หนังสือเล่มหนึ่ง ถวายเป็นมุทิตาสักการะ แต่

พระเดชพระคุณพระพรหมคุณาภรณ์ ในโอกาสที่ท่านได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์ เป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ *สมเด็จพระพุทธอาจารย์* และตกลงว่าจะพิมพ์เรื่อง "ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา?" นี้ ทั้งที่เขียนยังไม่จบบริบูรณ์ และเวลาก็กระชั้นมาก ก็จำเป็นต้องพิมพ์ออกมา แม้จะได้เขียนเพิ่มขึ้นอีกบ้าง แต่ก็ยังมีบางอย่างที่ไม่อาจเขียนได้ทัน เพราะหมดเวลา จึงต้องส่งเรื่องเข้าโรงพิมพ์เท่าที่เสร็จเท่าไรก็เท่านั้น ดังที่ปรากฏอยู่นี้

ขออนุโมทนาพระมหาอินศร จินดาปญฺโญ ที่ได้ช่วยพิมพ์ต้นแบบหนังสือนี้ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ให้สำเร็จเรียบร้อย ทันทส่งโรงพิมพ์ได้ในเวลาที่จำกัดยิ่ง ทำให้สามารถนำมถวายเป็นหนังสือเป็นมุกิตาสักการะ ในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษาได้สมตามความประสงค์ของคณะผู้จัดพิมพ์

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

๒๘ พ.ย. ๒๕๓๓

สารบัญ

คำปรารภ (๑)

บันทึกของผู้เขียน (๕)

ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา?

ข้อพิจารณาเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษา
ในหลักสูตรการศึกษาของชาติ ๑

จริยศึกษาเพื่อรับมือกับปัญหาของยุคพัฒนา ๔

ระบบจริยธรรมที่ต่อติดกับพื้นฐานเดิมของสังคมไทย ๕

ชาวพุทธควรมีสติธิเรียนจริยศึกษาแบบพุทธ ๗

สังคมไทยได้เปรียบสังคมอเมริกัน
ในการจัดจริยศึกษาที่มีเอกภาพ ๙

สังคมไทยไม่มีเหตุผลที่จะไม่สอนจริยศึกษา
ตามหลักพระพุทธศาสนา ๑๑

เรียนพระพุทธศาสนา
เพื่อมาร่วมอยู่และร่วมพัฒนาสังคมไทย ๑๖

การศึกษาเพื่อสร้างชนชั้นนำสำหรับมาพัฒนาสังคมไทย ๒๐

การศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อรักษาผลประโยชน์
ของสังคมไทย ๒๔

สัญญาณเตือนภยให้เร่งรัดส่งเสริมพุทธจริยศึกษา	๒๖
บูรณาการที่หล่นหายไป จากจริยศึกษาของไทย บนเส้นทางของจริยธรรมสากล	๒๘
ทางสายกลางของการจัดจริยศึกษา คติจากการศึกษาศาสนาในประเทศอังกฤษ	๓ ๙
บทเรียนจากอเมริกา วิชาศาสนาและจริยศึกษาที่เรรวน	๔๓
จะยึดเยียด หรือจะปล่อยตามใจ ก็ไม่ใช่ทางสายกลาง	๔ ๙
รู้จักคิด รู้จักจำ ไม่ทำให้ยึดเยียด	๕๑
จะหลบการยึดเยียด แต่กลายเป็นปิดกั้นปัญญา/ประชาธิปไตย จะห้ามนักปราชญ์ เพื่อให้โอกาสแก่ใจ	๕๓
ถ้าเรียน และสอนไม่ถูกต้อง วิทยาศาสตร์ก็กลายเป็นวิชาที่ยึดเยียด	๕๘
เรื่องสามัญของตนเองที่ควรจะต้องรู้ สิ่งดีที่ตนมีพิเศษ ที่จะให้และจะนำคนอื่นได้	๖๒
หลักการที่ควรตรวจสอบ และปฏิบัติการที่ควรทบทวน	๖๗
วงการพระพุทธศาสนา ก็ต้องสำรวจพิจารณาและปรับปรุงตนเอง	๗ ๕
บทสรุปและข้อเสนอแนะ	๗๖

ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา?

ข้อพิจารณาเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษา

ในหลักสูตรการศึกษาของชาติ

ขณะนี้ ได้มีการถกเถียงกันเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรประถมและมัธยมศึกษาว่าควรจะจัดอย่างไรและมากน้อยเพียงไร

ข้อปรารถนา คือ การที่กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรชั้นประถมและมัธยมศึกษา และในการปรับปรุงนั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาด้วย

มีผู้สังเกตเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปในทางลบ คือมองเห็นว่ากระทรวงศึกษาธิการได้ตัดทอนวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรดังกล่าวให้ลดน้อยลง ทั้งในด้านเนื้อหาและเวลาเรียน

ยิ่งกว่านั้น เมื่อตรวจดูใกล้ชิดเข้ามาอีก โดยมองย้อนหลังต่อไป ก็พบว่า การตัดทอนวิชาพระพุทธศาสนาจากหลักสูตรการศึกษาของชาตินี้ ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาตามลำดับ

ดับ โดยที่ในการปรับปรุงหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แต่ละคร้ง วิชาพระพุทธศาสนาดูเหมือนจะลดน้อยลงไปทุกที เมื่อเทียบหลักสูตรที่ปรับปรุงห่างคร้งกัน จะยิ่งเห็นความแตกต่างได้ชัดเจน จนทำให้รู้สึกว่ในหลักสูตรฉบับปัจจุบันนี้ วิชาพระพุทธศาสนาอยู่ในสภาพที่ใกล้จะหมดสิ้นไป

เมื่อเห็นอย่างนั้นแล้ว ก็ได้มีการชักนำและเชิญชวนประชาชนเพื่อร่วมกันเรียกร้องให้รัฐบาล โดยกระทรวงศึกษาธิการ พิจารณาทบทวนเรื่องนี้ใหม่ และให้ส่งเสริมการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ให้มีการเรียนการสอนมากขึ้นอย่างเหมาะสมกับที่ควรจะเป็น

ได้มีความตื่นตัวเกี่ยวกับเรื่องนี้ ถึงขั้นที่จัดเป็นข่าวใหญ่ได้ข่าวหนึ่ง แต่ถ้าเปรียบเทียบกับความตื่นเต้นของคนทั่วไปต่อข่าวครึกโครมทางศาสนา ที่เกิดขึ้นในระยะใกล้กันนี้แล้ว ก็นับว่ประชาชนได้ให้ความสนใจใส่ใจต่อเรื่องการปรับปรุงหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนานี้ น้อยเกินไป

เหตุการณ์ร้าย ๆ อย่างเรื่องนิกร-อรปวีณา ซึ่งเป็นกรณีเฉพาะ เป็นเรื่องทางลบ และเป็นเรื่องของผลเบื่องปลาย แต่ปรากฏว่คนสนใจกันมาก และสนใจแต่เพียงในแง่ที่จะตื่นเต้นและติเตียนกัน มากกว่าจะสนใจในแง่ที่เป็นปัญหาของส่วนรวมที่จะต้องช่วยกันรับผิดชอบ และหาทางแก้ไขปรับปรุงเพื่อป้องกันไม่ให้เรื่องร้ายอย่างนั้นเกิดขึ้นอีก

ส่วนปัญหาเกี่ยวกับหลักสูตร วิชาพระพุทธศาสนานี้ เป็นเรื่องของการศึกษา ซึ่งเป็นภารกิจหลักในทางสร้างสรรค์ของสังคม ที่มีผลลึกซึ้งและยาวไกล พร้อมกันนั้นก็เป็นเรื่องของการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งเป็น

พื้นฐานและเป็นรากเหง้าที่ยึดเหนี่ยวสังคมไว้ และทำให้สังคมไทยมีลักษณะที่เป็นแบบฉบับของตัวเอง แต่คนกลับเอาใจใส่น้อย ไม่มีจิตสำนึกที่จะเห็นความสำคัญ

สำหรับเรื่องสำคัญระดับพื้นฐาน ที่มีส่วนกำหนดอนาคตของชาติ และตัดสินใจชะตาของสังคมอย่างนี้ ทั้งประชาชนและรัฐบาลควรจะเอาใจใส่ และตั้งใจพิจารณาอย่างจริงจัง

ในที่นี่ จะไม่พูดถึงการกระทำของกระทรวงศึกษาธิการและรัฐบาล ว่าได้ทำอะไรอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่จะเสนอข้อพิจารณาเกี่ยวกับเหตุผลต่าง ๆ ที่ทำให้พูดได้ว่าคนไทยควรเรียนรู้พระพุทธศาสนาให้เพียงพอ

ในทางการศึกษานั้น เมื่อมองโดยภาพรวม พระพุทธศาสนาถูกจัดเป็นวิชาสำหรับเรียนรู้ โดยสถานะหลัก ๒ อย่างคือ ในฐานะที่เป็นระบบจริยธรรมสำหรับประชาชนส่วนใหญ่ หรือเป็นแหล่งคำสอนจริยธรรมของประชากรแทบทั้งหมดของประเทศ และในฐานะที่เป็นส่วนประกอบสำคัญของวัฒนธรรมไทย ทั้งในด้านวัฒนธรรมและในด้านนามธรรม ซึ่งมีอิทธิพลครอบคลุมมากที่สุดอย่างหนึ่งในวิถีชีวิตของสังคม เป็นมาตรฐานการดำเนินชีวิตสำหรับผู้นับถือ และเป็นสภาพแวดล้อมอันกว้างใหญ่ทางสังคม สำหรับผู้มีได้นับถือ

เหตุผลที่คนไทยเรียนรู้พระพุทธศาสนา เมื่อว่าโดยย่อ ขอตั้งเป็นหัวข้อสำหรับจะได้พิจารณาถกเถียงหรือขยายความกันต่อไป ดังนี้

จริยศึกษาเพื่อรับมือกับปัญหาของยุคพัฒนา

๑. จริยธรรมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตและสังคมที่จะดำรงอยู่อย่างมีสันติสุข และจริยศึกษาก็เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตและสังคมที่จะดำรงอยู่อย่างมีจริยธรรม ข้อนี้เป็นหลักความจริงที่รู้จักกันอยู่เป็นปกติธรรมดาอยู่แล้ว

โดยเฉพาะในยุคสมัยนี้ ได้มีเสียงร่ำร้องแสดงความห่วงกังวลกันมากกว่า สังคมมีสภาพเสื่อมโทรมทางจิตใจ ผู้คนห่างเหินจากศีลธรรม จำเป็นจะต้องเร่งรัดการส่งเสริมจริยธรรมและการพัฒนาทางด้านจิตใจ จริยศึกษาควรจะได้รับการเน้นหนักเป็นพิเศษ

ยิ่งกว่านั้น สภาพความเจริญที่รออยู่ข้างหน้า ในวิถีทางของการพัฒนาอุตสาหกรรม อย่างที่ทำกันอยู่ในปัจจุบันนี้ ก็ยิ่งทำให้มีความต้องการจริยธรรม และต้องเร่งรัดจริยศึกษาชนิดที่เตรียมรับมือไว้ให้พร้อมมากยิ่งขึ้น เพราะนอกจากสัญญาณภัยในสังคมไทยของเราเอง ที่ปรากฏชัดอยู่แล้ว สภาพความเจริญแบบรุ่งรังด้วยปัญหา ในประเทศที่นำหน้าซึ่งเรียกกันว่ามีการพัฒนาแล้วในระดับสูงสุด ก็เป็นตัวอย่งให้เห็นอยู่อย่างชัดเจน ดังเช่นประเทศสหรัฐอเมริกาเวลานี้ ซึ่งกำลังประสบปัญหาความเสื่อมโทรมทางจิตใจ และขาดแคลนศีลธรรมอย่างหนักหน่วง จนมีเสียงเรียกร้องทั่วไปอย่างที่สุดกันมากมายในวงการการศึกษาอเมริกันว่า ในปัจจุบันสังคม(อเมริกัน) ตั้งความคาดหวังจากโรงเรียนให้อบรมสั่งสอนศีลธรรม แก่เด็กและเยาวชนมากยิ่งขึ้นกว่ายุคสมัยใดในกาลก่อน ในแผ่นดิน(อเมริกา)นี้ กำลังมีภาวะหิวศีลธรรม

ถ้าเรายังปรารถนาความเจริญ ในวิถีทางของการพัฒนาอุตสาหกรรม เราก็ควรจะเข้าถึงความเจริญนั้นในสภาพที่ดีกว่า และมีปัญหาน้อยกว่าประเทศที่พัฒนาไปก่อน ด้วยการจัดการศึกษา โดยเฉพาะจริยศึกษาที่ป้องกันปัญหาและพัฒนาคนได้ตรงจุดตรงเป้า จึงจะนับได้ว่าเป็นมนุษย์ที่ฉลาดรู้จักใช้บทเรียนของคนข้างหน้าให้เป็นประโยชน์ มิใช่เป็นเพียงผู้เดินที่อ หรือเดินเซ่อ ได้แต่ตามเขาเซื่อง ๆ

การที่เราเดินตามซ้ารอยประเทศพัฒนาแล้ว แม้แต่ในเรื่องที่เขาได้ผิดพลาดไปแล้ว ไม่สามารถเข้าถึงความเจริญอย่างเขาในภาวะที่ดีกว่าเขา (หรืออาจจะถึงในภาวะที่โหดร้ายกว่าเขา) สาเหตุสำคัญก็เพราะการไม่รู้จักเก็บรวบรวม ศึกษาและเลือกใช้ประโยชน์จากข้อมูลทั้งหลาย เกี่ยวกับการสร้างสรรค์ความเจริญของเขาอย่างเพียงพอ ขาดสติที่จะทำให้มองรอบด้านด้วยความรู้เท่าทัน หลงชื่นชมมองความเจริญเพียงด้านเดียว จนทำให้สูญเสียอิสรภาพทางปัญญา ได้แต่คอยพึ่งพา ไม่เป็นตัวของตัวเอง

ระบบจริยธรรมที่สอดคล้องกับพื้นฐานเดิม ของสังคมไทย

๒. พระพุทธศาสนาเป็นแหล่งแห่งคำสอนและระบบจริยธรรมที่ซึมซาบแผ่ไปทั่ว และหยั่งรากฝังลึกลงในพื้นฐานของสังคมไทย แม้ว่าปัจจุบันในระดับพื้นผิว จะมองเห็นว่าผู้คนห่างเหินจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มีปัจเจกเปลี่ยนแปลงใหม่จากภายนอกเข้ามาปะปนส่งผลอยู่มาก แต่ระบบศีลธรรมตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ก็ยังสืบต่ออยู่

อย่างแน่นหนา ในรากฐานทางวัฒนธรรมของไทย

การสอนจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา หรือ การนำพระพุทธศาสนามาใช้ในการสอนจริยศึกษา เป็นการปฏิบัติที่สอดคล้องกลมกลืนกับรากฐานทางวัฒนธรรม และพื้นเพทางจิตใจของคนไทย เป็นจริยธรรมที่กลมกลืนบนพื้นฐานที่ต่อเนื่อง อีกทั้งเป็นการรู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วให้เป็นประโยชน์ ซึ่งทำให้พร้อมที่จะทำงานได้ง่ายฉับไวกว่า และเบาแรงกว่าการกระทำด้วยวิธีอย่างอื่น จึงไม่มีเหตุผลที่จะปฏิเสธการสอนพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ในทางจริยธรรม

ในทางตรงข้าม การนำระบบจริยธรรมอย่างอื่นเข้ามาใช้ในการศึกษาของชาติ นอกจากจะต้องหนักแรงเหนื่อยปัญญา ในการคิดหาหรือจัดตั้งระบบจริยธรรมนั้นขึ้นโดยใช่เหตุและโดยไม่จำเป็นแล้ว ยังจะทำให้เกิดปัญหาสำคัญอย่างยิ่งตามมา คือ สภาพต่อไม่ติดกับพื้นฐานเดิม เนื่องจากความไม่สืบทอดต่อเนื่องในทางวัฒนธรรม ดังที่เป็นปัญหาเด่นทั่วไปในการพัฒนาสังคมไทยด้านต่างๆ อยู่แล้ว ซึ่งไม่ควรจะมาเพิ่มปัญหาอย่างนั้นขึ้นในด้านการพัฒนาจริยธรรมนี้อีก การกระทำเช่นนั้น จะนำไปสู่ความแปลกแยกขัดแย้งทางจริยธรรม ซึ่งนำไปสู่ความไม่สัมฤทธิ์ผลของการสอนจริยธรรมในที่สุด

หากเห็นว่า จริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนามีข้อเสียหาย ก่อผลร้ายแก่ชีวิตและสังคมไทย จึงไม่ควรนำพระพุทธศาสนามาใช้ในการสอนจริยธรรม และควรยกเลิกการสอนศีลธรรมตามหลักพุทธศาสนา ออกจากจริยศึกษาของ

ชาติ ถ้าเห็นว่าเป็นอย่างนั้น ก็ควรยกเรื่องนี้ขึ้นมาพิจารณา ถกเถียงกัน ให้มองเห็นโทษหรือผลร้ายนั้นอย่างชัดเจน จากนั้นก็จะต้องกำหนดวิธีการ และวางมาตรการที่หนักแน่นจริงจัง ในการที่จะกวาดล้างระบบจริยธรรมของพระพุทธศาสนาออกจากรากฐานทางวัฒนธรรมไทย มิฉะนั้น การจัดสอนจริยธรรมอย่างใหม่ อาจจะกลายเป็นการงูบงิบกันทำในท่ามกลางสภาพความเป็นจริงของชีวิตและสังคม ที่ไม่สอดคล้องและไม่รู้ตระหนักที่จะร่วมมือได้ งานปลูกฝังจริยธรรมก็จะดำเนินไปอย่างพรวนวิสัย ซึ่งนอกจากจะไม่สำเร็จผลแล้ว ยังจะก่อให้เกิดผลเสียมากกว่ามีผลดี

ชาวพุทธควรมีสติทริเรียนจริยศึกษาแบบพุทธ

๓. การปลูกฝังจริยธรรมต้องดำเนินไปอย่างมีกระบวนการและเป็นระบบ โดยสอดคล้องกับกฎเกณฑ์แห่งศีลธรรมที่รองรับเป็นพื้นฐาน การที่สังคมไทยยอมรับพระพุทธศาสนาและนับถือสืบต่อกันมา ก็เพราะมีความเชื่อในพระปริชาญาณของพระพุทธเจ้า ว่าได้ทรงค้นพบศีลธรรมและทรงสั่งสอนระบบจริยธรรม ที่ถูกต้องจริงแท้ตรงตามศีลธรรมนั้น จึงเห็นชอบและพอใจที่จะนำเอาหลักเกณฑ์ทางศีลธรรม หรือระบบการปลูกฝังจริยธรรมของพระพุทธศาสนามาใช้เป็นระบบชีวิตทางศีลธรรมของตน

พูดนัยหนึ่งว่า ชาวพุทธนับถือพระพุทธศาสนาก็คือเชื่อในระบบจริยศึกษาแบบพุทธ ดังนั้น ชาวพุทธจึงควรและมีสิทธิที่จะเรียนจริยธรรม ด้วยจริยศึกษาแบบพุทธ การปฏิบัติที่ถูกต้องในเรื่องนี้ คือช่วยกันค้นหาให้พบและจัด

จริยศึกษาแบบพุทธให้แก่ผู้เรียนที่เป็นพุทธศาสนิกชน การนำเอาจริยธรรมสากลมาให้แก่นักเรียน ที่เป็นพุทธศาสนิกเรียน มองในแง่หนึ่ง ก็เหมือนกับกำบังคับหรือใช้กลวิธีชักจูงให้นักเรียนที่เป็นพุทธศาสนิกเปลี่ยนศาสนาจากพุทธศาสนา มานับถือศาสนาที่เรียกว่าจริยธรรมสากลแทน อาจะกลายเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพ ของชาวพุทธเหล่านั้นไปก็ได้ เมื่อจัดไป แทนที่จะได้ผลดี ก็จะเป็นเสียทั้งคู่ ไม่ได้ผลเลยทั้งสองทาง

จริยธรรมที่นักวิชาการจัดรูป หรือค้นคว้าหามาใหม่ จะเรียกว่าจริยธรรมสากลหรืออะไรก็ตาม อาจะเกิดขึ้นหรือได้มาเพียงจากการมาพบปะถกเถียงกัน ในการประชุมเพียงบางครั้งบางคราว ชั่วเวลาสั้น ๆ ของผู้ทรงคุณวุฒิ ที่จับเลือก ๆ เอาหัวข้อจริยธรรมจากผลงานของนักปราชญ์และพระศาสดาต่าง ๆ มาลงรายการเป็นบัญชีไว้ หรือเอามาผสมผสานกัน โดยที่แต่ละท่านมิใช่เป็นผู้ที่ได้หยั่งรู้ธรรม และมีได้อุทิศตน ให้แก่งานทางจริยธรรมอย่างเป็นชีวิตจิตใจ อาจะกลายเป็นการตั้งระบบจริยธรรมใหม่ หรือตั้งศาสนาใหม่ของผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านั้น จริยธรรมอย่างนั้นจึงเสี่ยงต่อการที่จะเป็นจริยธรรมแบบเก็บเล็กผสมน้อย หรือสิ่งละอันพันละน้อย ที่เกิดจากการเก็บเลือกผสมผสาน โดยกลุ่มคนที่ไม่รู้จริง และไม่ได้คิดจริงจังทำจริงในเรื่องจริยธรรม ซึ่งนอกจากจะแปลกแยกจากระบบจริยธรรม ที่มีอยู่ในรากฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทยแล้ว ก็ไม่เป็นจริยธรรมที่เป็นระบบ ซึ่งจะทำให้มีการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นกระบวนการ จึงน่าจะหวังความสัมฤทธิ์ผลได้ยาก

ถ้าสังคมไทยยอมรับจริยธรรม ตามระบบที่พระพุทธศาสนาสอนไว้ และพระพุทธศาสนาก็มีอยู่แล้ว เป็นสิ่งหาได้ง่ายในสังคมไทย การจัดหาจริยธรรมสากลเป็นเรื่องง่ายที่ จะต้องมาตั้งต้นกันใหม่ กลายเป็นการทำเรื่องง่ายให้เป็นเรื่องยาก จะทำไปเพื่อเหตุผลอันใด

สังคมไทยได้เปรียบสังคมอเมริกัน ในการจัดจริยศึกษาที่มีเอกภาพ

๔. ความคิดและความพยายามที่จะสร้างจริยธรรมสากล เกิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกา ในช่วงทศวรรษแห่ง คศ. ๑๘๘๐ (ประมาณ พ.ศ. ๒๔๒๐) และพัฒนาอย่างค่อนข้างเต็มรูป ก่อน คศ. ๑๙๔๐ (ราว พ.ศ. ๒๔๘๐) และได้ถูกนำมาใช้เป็นระบบวิธีทางจริยศึกษา ในการปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนในประเทศสหรัฐอเมริกา มาเป็นเวลายาวนาน

สภาพปัญหาทางจิตใจ และความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมของสังคมอเมริกันในปัจจุบัน ย่อมถือเป็นข้อพิสูจน์ได้ว่า ระบบจริยศึกษาแบบจริยธรรมสากลนั้น ถ้าแม้มิได้เป็นเหตุให้สังคมอเมริกัน ประสบความสำเร็จ ในการแก้ปัญหาจริยธรรม หรือในการที่จะช่วยให้สังคมอเมริกันมีจริยธรรม และสภาพจิตใจที่ดีขึ้น หรือแม้แต่จะรักษาสถานภาพทางจริยธรรมให้คงอยู่ในระดับเดิมได้

เดิมที ในสังคมอเมริกันนั่นเอง ก่อนสงครามกลางเมือง (พ.ศ. ๒๔๐๔-๒๔๐๘) การสอนจริยธรรมในระบบการศึกษาของชาติ ก็ใช้หลักคำสอนของศาสนาโดยจะต้องได้รับความเห็นชอบหรือการรับรองจากทางฝ่ายศาสนาด้วย แต่ต่อมา เนื่องจากประชากรอเมริกันซึ่งประกอบด้วยผู้คนหลายชาติอพยพเข้ามา มีความแตกต่างกันมากในด้านความเชื่อถือทางศาสนา แม้ว่าพลเมืองส่วนใหญ่จะนับถือคริสตศาสนา แต่ก็แยกกันเป็นคนละนิกาย คือ โรมันคาทอลิก กับ โปรเตสแตนต์ ซึ่งไม่อาจจะเรียนวิชาศาสนาอย่างเดียวกันได้ เช่น ตกลงกันไม่ได้ว่าจะใช้คัมภีร์ไบเบิลฉบับไหน และยิ่งกว่านั้น ในนิกายที่เป็นฝ่ายข้างมากเอง คือ โปรเตสแตนต์ (ที่ว่าข้างมากก็เพียงประมาณร้อยละ ๖๐) ก็สอนต่างกันในเรื่องเดียวกัน ทำให้ขัดแย้งทะเลาะเบาะแว้งกันอย่างรุนแรง จนบางพวกก็แยกไปตั้งโรงเรียนสอนศาสนา ของตนต่างหากออกไป จนในที่สุดจึงต้องแก้ปัญหาด้วยการสร้างจริยธรรมสากลหรือจริยธรรมที่ยอมรับร่วมกันได้ขึ้นมาดังกล่าวข้างต้น

สังคมไทยที่มีประชากรส่วนใหญ่ เป็นพุทธศาสนิกชน ไม่ได้มีปัญหาแตกแยกกันอย่างในสังคมอเมริกัน แม้จะมีความแตกต่างหลากหลาย ก็เป็นความแตกต่างในระดับของพัฒนาการทางจิตปัญญา ส่วนหลักความเชื่อและหลักคำสอนทั่วไปลงตัวเป็นแบบเดียวกัน จึงน่าจะใช้ความได้เปรียบคือความมีเอกภาพทางศาสนานี้ให้เป็นประโยชน์ ทั้งในแง่การศึกษาและในแง่สังคม คือช่วยโอกาสเอาพุทธศาสนา ที่ประชาชนแทบทั้งหมดนับถือเป็นอย่างเดียวกันนั้น เป็นช่องทางจัดจริยศึกษาได้พร้อมทีเดียวทั่วสังคมทั้งหมดใน

ทันที พร้อมทั้งเป็นการเสริมสร้างรักษาเอกภาพของสังคม หรือความสามัคคีของคนในชาติไปด้วยในตัว

ถ้าไม่ทำอย่างนี้ แต่ไปทำตามอย่างการศึกษาของอเมริกัน จะกลายเป็นว่า ทั้งที่ตัวเองไม่มีปัญหา แต่กลับไปทำตามอย่างคนที่เขามีปัญหา และทั้งที่ตนมีโอกาสดิ กลับไม่ใช่โอกาสนั้น จะเรียกว่าเป็นปฏิบัติการที่ฉลาดได้อย่างไร

ในการศึกษาของอเมริกัน เขาจัดสอนจริยธรรมสากล เพื่อแก้ปัญหาความแตกแยกที่มีอยู่แล้ว แต่ถ้าการศึกษาของไทยทำอย่างนั้นจะมีผลในทางตรงข้าม คือ แทนที่จะเป็นการช่วยโอกาสเสริมสามัคคีด้วยเอกภาพที่มีอยู่แล้ว ก็กลับกลายเป็นการวางรากฐานที่จะนำไปสู่ความแตกแยก นับว่าเป็นการสูญเสียที่เดียวสองชั้น

สังคมไทยไม่มีเหตุผลที่จะไม่สอนจริยศึกษา ตามหลักพระพุทธศาสนา

๕. ในเมื่อพระพุทธศาสนาเป็นระบบจริยธรรมและเป็นแหล่งแห่งคำสอนจริยธรรม ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือ เชื่อ และใช้กันในสังคมไทยทั่วไป ที่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนอยู่แล้ว และเป็นระบบจริยธรรมที่ฝังลึกอยู่ในรากฐานของวัฒนธรรมไทย ทั้งสอดคล้องกับพื้นฐานและเป็นของแพร่หลายดาษดื่น มีอยู่แล้ว หาได้ง่าย พุดกันง่าย เข้าใจกันง่าย การสอนจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา หรือการใช้พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการสอนจริยธรรม จึงเป็นเรื่องที่พร้อม และควรจะนึกถึงโดยสามัญสำนึกอย่างเป็นไปเองในทันทีที่คิดจะจัดดำเนินการจริยศึกษา

ในสภาพของสังคม และวัฒนธรรมไทยที่เป็นอยู่ การไม่สอนจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา หรือไม่ใช้พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการสอนจริยธรรม และนำจริยธรรมระบบอื่นเข้ามาสอนแทน จะควรกระทำก็ต่อเมื่อมีเหตุผล ๒ อย่างต่อไปนี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ

- ๑) คนไทยส่วนใหญ่ ที่นับถือพระพุทธศาสนานั้น แยกแยะแบ่งเป็นกลุ่มเป็นนิกายย่อย ๆ หลายคณะหลายพวก ตกลงกันไม่ได้ในเรื่องหลักความเชื่อและคำสอน เหมือนอย่างในกรณีของผู้นับถือศาสนาคริสต์ในประเทศสหรัฐอเมริกา
- ๒) ความเชื่อและคำสอนจริยธรรม ตามหลักพระพุทธศาสนา มีความบกพร่องเสียหาย จะก่อผลร้ายแก่ชีวิตและสังคม

สำหรับเหตุผลข้อ ๑) เห็นได้ชัดดังได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า สังคมไทยมิได้เป็นอย่างนั้น แต่กลับเป็นไปในทางตรงข้าม คือ พุทธศาสนาในประเทศไทย มีเอกภาพมาก ถึงขั้นที่อาจพูดได้ว่ามากที่สุดแห่งหนึ่งในโลก

ส่วนในข้อ ๒) ถ้าเห็นว่าหลักจริยธรรมที่พระพุทธศาสนาสอนไว้ก่อผลร้ายแก่ชีวิตและสังคม ก็ควรจะหยิบยกปัญหาขึ้นมาพิจารณากันอย่างจริงจัง ให้เห็นชัดเจนลงไปทีเดียว จะนั่งนอนใจอยู่ไม่ได้ ถ้าพิจารณากันแล้วเห็นชัดว่า มีผลร้ายอย่างนั้น ก็จะต้องริบวางมาตรการที่หนักแน่นจริงจังในการกวาดล้างจริยธรรมตามหลักพุทธศาสนา ออกจากสังคมไทย และให้คนไทยเลิกนับถือพระพุทธศาสนา คือจะต้องปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ได้ผลแน่นอนชัดเจน

ไม่ใช่ว่า ทั้งที่สังคมส่วนใหญ่ก็ยังยึดถือจริยธรรมตามแบบของพุทธศาสนา แต่ระบบการศึกษาของทางการนำจริยธรรมแบบอื่นเข้ามาสอนแบบอ้อมแถมแอบแฝง หรืออุบายกันทำ ซึ่งจะเป็นการก่อผลร้ายแก่ชีวิตและสังคม ช้ำช้อนยิ่งขึ้นไปอีก กล่าวคือ

๑) ผู้เรียนที่ได้รับจริยศึกษาตามระบบจริยธรรมของรัฐ จะเกิดความแปลกแยกกับสังคมและวัฒนธรรมของตน มีชีวิตที่ไม่ประสานกลมกลืน เข้ากับสภาพแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมของตนไม่สนิท

๒) ระบบจริยธรรมที่สอนในโรงเรียน กับระบบจริยธรรมที่เป็นพื้นฐานแวดล้อมอยู่ในสังคม จะเกิดความขัดแย้งกัน เช่น โรงเรียนสอนจริยธรรมอย่างหนึ่ง สถาบันศาสนามีวัดและพระสงฆ์เป็นต้น ก็สอนไปอีกอย่างหนึ่ง จะทำให้เกิดความสับสน และเสียผลไปด้วยกันทั้งสองฝ่าย

๓) จริยธรรมที่เสียหายก่อผลร้าย แทนที่จะได้รับการควบคุมดูแลหรือแก้ไขขัดเกลาด้วยการนำเข้ามาจัดสอนโดยกลั่นกรองเลือกเฟ้นเน้นย้ำ ในลักษณะและแนวทางที่จะเป็นประโยชน์ ก็กลายเป็นถูกปล่อยยให้ล่องลอยเคว้งคว้างและถูกถ่ายทอดต่อกันเรื่อยเปื่อยไป เป็นอิสระเสรีที่จะก่อความเสียหายทำให้เกิดผลร้ายแก่ชีวิตและสังคมได้เรื่อยไป และอย่างเต็มที่

รวมความว่า จริยธรรมตามหลักพุทธศาสนา จึงจะสอดคล้องกับจริยธรรมในวัฒนธรรมเดิมของไทย ซึ่งเป็นจริยธรรมระบบเดียวกัน ไม่เป็นจริยธรรมที่จะแปลกแยกกันได้ ดังนั้น ถ้ามีปัญหาจะต้องแก้ไข ก็จะต้องเข้าไปปรับปรุงใน

ระบบจริยธรรมที่มีอยู่แล้วนั้น ไม่ใช่ว่า ทั้ง ๆ ที่อันเก่าก็ยัง
ปล่อยค้างไว้ให้คงอยู่ กลับไปเอาอันใหม่เข้ามา ทำให้ขัดแย้ง
วุ่นวายสับสน เลยพลอยเสียผลไปด้วยกัน

นักการศึกษาและนักวิชาการบางท่าน อาจจะยังข้อง
ใจและยังติดใจอยู่กับคำกล่าวที่ว่า จริยธรรมบางอย่างของ
พระพุทธศาสนา เช่น สันโดษ และหลักกรรม เป็นต้น เป็น
สาเหตุขัดขวางการพัฒนาประเทศไทย หรืออาจจะถึงกับ
เชื่ออย่างนั้นด้วยตนเองทีเดียว แต่ก็ไม่กล้าที่จะยกขึ้นมาอ้าง
จึงได้แต่พยายามหลีกเลี่ยง ไม่ให้สอนจริยธรรมตามหลัก
พระพุทธศาสนา ท่าทีและการปฏิบัติด้วยท่าทีเช่นนี้ เป็น
อันตรายอย่างยิ่ง สำหรับการศึกษาซึ่งเป็นกิจการที่กำหนด
ชะตากรรมของสังคม และสำหรับผู้ทำงานในระดับที่รับผิดชอบ
ต่อชีวิตและสังคมส่วนรวมระดับชาตินี้ ควรจะทำการ
ด้วยความชัดเจน มองเห็นเหตุผล ผ่านกระบวนการแก้
ความสงสัยข้องใจแล้วอย่างดีที่สุด ถ้ายังข้องใจมีปมสงสัย จะ
ต้องยกขึ้นมาถกเถียงกันอย่างเปิดเผยให้เห็นชัดเจน ว่าเป็น
อย่างไร แล้วปฏิบัติด้วยความชัดเจนอย่างนั้น

อนึ่ง ในการยกเรื่องขึ้นมาพิจารณาถกเถียงกันนั้น
ทางฝ่ายที่เรียกว่าอยู่ข้างพระพุทธศาสนา ก็ควรจะมีท่าที
แห่งการรับฟัง และพูดจาถกเถียงกันตามแนวทางของเหตุ
ผลอย่างแท้จริง ในบรรยากาศแห่งความหวังดีต่อกัน และ
ตกลงกันด้วยความแจ่มแจ้งในเหตุผลและความจริง ไม่ควร
จะอยู่ และทำงานรับผิดชอบชะตากรรมของสังคมกันภายใต้
ความเคลือบแคลงหรือมีดมัว ซึ่งจะทำให้ชะตากรรมของ
สังคมพลอยมีดมัวไปด้วย

เมื่อมองในแง่ความรับผิดชอบของการศึกษา เรื่องที่เป็นปัญหาอย่างนี้ กลับเป็นกรณีที่วงการการศึกษาจะต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ เพื่อแก้ปัญหาของประเทศชาติและสังคม ไม่ใช่เป็นเรื่องที่จะมาหลีกเลี่ยงหรืออ้าอึ้งกันอยู่ และในการแก้ปัญหา นักการศึกษาและนักวิชาการนั้นแหละจะต้องเป็นผู้ที่หาความแจ่มแจ้งชัดเจนก่อนคนอื่น ๆ และก่อนที่จะลงมือปฏิบัติการแก้ปัญหานั้น

ในเรื่องนี้ สาเหตุที่เป็นไปได้มีหลายอย่าง เช่น ประชาชนจำนวนมาก หรือแม้แต่พระสงฆ์ผู้สั่งสอน ซึ่งไม่ได้มีการศึกษาเพียงพอ อาจเชื่อสืบๆ กันมา และปฏิบัติต่อๆ ตามๆ กันมาด้วยความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปแล้ว หรือบอกพร่องจากคำสอนที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา ในกรณีที่เป็นเช่นนี้ ถ้านักการศึกษาหรือนักวิชาการวิวินิจฉัย หรือประเมินค่าของหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาไปตามความเชื่อและการปฏิบัติของประชาชนหรือผู้สอนที่กล่าวนั้น ก็จะกลายเป็นว่า นักการศึกษาและนักวิชาการเป็นเพียงผู้เล่าเรียนคำสอนของพระพุทธศาสนาจากชาวบ้านที่ขาดการศึกษาอีกต่อหนึ่ง คือมีความรู้พระพุทธศาสนาต่ำกว่าชาวบ้านเหล่านั้น แทนที่จะเป็นผู้นำ ซึ่งมีความรู้ถูกต้องต้องแท้ดีกว่าชาวบ้านสามารถที่จะให้การศึกษแก่ชาวบ้าน เพื่อมาช่วยแก้ไขปรับความรู้ความเข้าใจของชาวบ้าน ให้ตรงและสมบูรณ์ตามหลักคำสอนที่แท้จริง ทำทีและการปฏิบัติของนักการศึกษาและนักวิชาการที่เป็นอย่างนี้ ก็เหมือนกับคนที่วินิจฉัยความหมายหรือประเมินค่าของระบอบประชาธิปไตย โดยถือตามความรู้ความเข้าใจ และพฤติกรรมต่อประชาธิปไตยของชาว

บ้านในประเทศไทย เท่าที่ได้เป็นมาจนถึงอย่างที่เป็นกัน
อยู่

ถ้าชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจ เชื่อถือและปฏิบัติ
บกพร่องผิดพลาดคลาดเคลื่อน แต่การศึกษาใช้วิธีหลีกเลี่ยง
เสีย ไม่เกี่ยวข้องด้วย ก็เท่ากับว่าชุมชนถูกทอดทิ้งให้เผชิญ
ชะตากรรมอย่างไรที่พึง ปัญหาของสังคมถูกปล่อยปละละ
เลย ไม่ได้ได้รับความเอาใจใส่แก้ไข นั่นก็คือการศึกษาไม่ได้ทำ
หน้าที่ตามความรับผิดชอบของตน

เรียนพระพุทธศาสนา

เพื่อมาร่วมอยู่และร่วมพัฒนาสังคมไทย

๖. แม้ไม่มองในแง่ว่าเป็นศาสนา การศึกษาพระ
พุทธศาสนาก็เป็นเรื่องสำคัญมากสำหรับคนไทย คือพระ
พุทธศาสนากลายเป็นเรื่องที่คนไทยจะต้องรู้ ในฐานะที่เป็น
สถาบันสังคม เป็นสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ใหญ่กว้าง
ครอบคลุม เป็นเนื้อหาสาระส่วนสำคัญของวัฒนธรรมไทย
และเป็นมรดกของชนชาติไทย เมื่อมองกว้าง ๆ อย่างนี้ การ
ศึกษาพระพุทธศาสนา ก็คือ การเรียนรู้สิ่งที่คนที่อยู่ในสังคม
ไทยควรจะต้องรู้อย่างหนึ่ง ในฐานะที่เป็นการรู้จักเรื่องราว
ของประเทศของตนหรือสิ่งที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมของตน เป็น
สิ่งที่พลเมืองส่วนใหญ่ ถึงประมาณร้อยละ ๙๕ นับถือกันอยู่
มีขนบธรรมเนียมประเพณี ที่จะต้องเกี่ยวข้องในชีวิตประ
จําวัน มีสถานที่คือวัดวาอารามมากมายกระจายอยู่ทั่วไป

ตลอดจนถ้อยคำพูดจาภาษาที่ใช้มันจะต้องเกี่ยวข้องกับ ซึ่งถ้าไม่รู้เรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หรือไม่รู้ว่าจะปฏิบัติตัวอย่างใดให้ถูกต้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาแล้ว การอยู่การไปในสังคมไทยก็ไม่คล่องตัว แม้แต่การติดต่อสื่อสารก็ติดขัดจำกัดตัว ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นความรับผิดชอบของการศึกษาที่จะต้องจัดให้คนไทยได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ถ้าคนไทยไม่รู้จักพระพุทธศาสนาทั้งในด้านเนื้อหาและสถาบัน ก็คงจะต้องถือว่าเป็นความบกพร่องของการศึกษาของชาติ

ในฐานะที่เป็นสถาบันสังคมที่เก่าแก่มาก ซึ่งพูดได้ว่ามีมาเคียงคู่กับชนชาติไทย เรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจึงปะปนอยู่ทั่วตลอดในประวัติศาสตร์ ของชาติไทยอย่างแยกกันไม่ออก ถ้าจะรู้ประวัติศาสตร์ไทยให้ชัด ก็ต้องรู้ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาไปด้วย

ในฐานะที่เป็นเนื้อหาส่วนสำคัญ ของวัฒนธรรมไทย คำสอนความเชื่อและการปฏิบัติที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนา ได้ซึมชานอยู่ทั่วไป และฝังลึกเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย ซึ่งปรากฏตัวให้เห็นในศิลปวัฒนธรรมทุกด้าน ทั้งขนบธรรมเนียมประเพณี สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ดนตรี ภาษา และวรรณคดี การที่จะรู้เรื่องไทยหรือไทยคดี และการที่จะอยู่จะปฏิบัติตัวในสังคมไทยส่วนใหญ่ให้เป็นไปด้วยดี จึงหลีกเลี่ยงไม่ไหวที่จะต้องรู้อะไร ๆ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

ในฐานะที่เป็นมรดกของชนชาติไทย เนื่องจากความสำคัญในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมนั้นแหละ พระพุทธศาสนาจึงได้กลายเป็นเนื้อหาสาระส่วนสำคัญ ของภูมิธรรมภูมิปัญญาที่สะสมสืบทอดต่อ ๆ กันมาเป็นสมบัติของชนชาติไทย เป็นหลักอ้างที่ทำให้เกิดความภูมิใจในความเป็นไทย และเป็นเอกลักษณ์ของชาติของตน การศึกษาพระพุทธศาสนาจึงเป็นส่วนร่วมของคนไทยแต่ละคน ในการที่จะช่วยกันสืบทอดมรดกของชาติ และดำรงรักษาเอกลักษณ์ของไทย ซึ่งเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของพลเมือง

ในฐานะที่เป็นสภาพแวดล้อมทางสังคม ฐานะนี้ก็เนื่องกันกับฐานะก่อนๆ นั้นเอง โดยเฉพาะการที่เป็นสถาบันสังคมอันใหญ่ และเป็นส่วนประกอบสำคัญที่ปรากฏในทุกส่วนของวัฒนธรรมไทย พระพุทธศาสนาจึงกลายเป็นสภาพแวดล้อมทางสังคม ที่ไม่เฉพาะคนไทยเท่านั้น แต่คนแม้ต่างชาติทุกคนที่เข้ามาในสังคมไทย หรือติดต่อเกี่ยวข้องกับสังคมไทยจะต้องได้สัมผัส และรู้สึกว่าเป็นไปต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมอันนี้มักมีผลแผ่คลุมมาถึงตัวเขา และกิจการงานของเขาด้วย ดังนั้น การศึกษาพระพุทธศาสนาก็คือการศึกษาสภาพแวดล้อมทางสังคมของไทย ซึ่งเป็นประโยชน์ และในหลายกรณีก็ถึงกับจำเป็น สำหรับการที่จะเป็นอยู่และทำงานให้ได้ดี คือ เพื่อดำเนินชีวิตอยู่อย่างประสานกลมกลืนและทำงานดำเนินกิจการต่าง ๆ ให้ได้ผลในสังคมไทย

ด้วยเหตุนี้ คนต่างชาติ เช่นชาวตะวันตกที่จะเข้ามาอยู่และเข้ามาทำงานกับคนไทยในประเทศไทย ถ้ามีการเตรียมตัวอย่างดีสำหรับการที่จะมาอยู่ และทำงานให้ได้ผล จึงถือการศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ และทำความเข้าใจเกี่ยวกับคนไทยและสังคมไทย เพื่อจะให้เราสามารถอยู่ได้อย่างดี และทำงานได้ผล ไม่ว่าจะในแง่ที่ว่ารู้จักชีวิตจิตใจของคนไทยแล้ว ทำให้การทำงานของเขาเองได้ผลแก่ตัวเขา หรือในแง่ที่ว่ามาทำงานให้แก่สังคมไทย เพื่อประโยชน์แก่คนไทย จึงต้องรู้จักเข้าใจคนที่เขาจะมาทำงานให้ เพื่อให้ทำงานได้ผลตรงจุดที่จะเป็นประโยชน์แก่คนไทย และสังคมไทยอย่างแท้จริง

ดังนั้น คนไทยเราด้วยกันเอง แม้จะนับถือต่างศาสนา ถ้าไม่รู้ลึกถึอสาในเรื่องศาสนา ก็จะไม่เห็นความสำคัญของการที่จะศึกษาให้รู้จักพระพุทธศาสนา อย่างน้อยในฐานะที่เป็นสภาพแวดล้อมทางสังคมนี้ เพื่อที่จะได้อยู่ร่วมทำงานร่วมกับคนไทยส่วนใหญ่ และทำงานเพื่อประโยชน์แก่สังคมไทย ภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคมที่เป็นอย่างนี้ อย่างได้ผลดี

โดยนัยนี้ สำหรับคนไทยส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา จึงไม่จำเป็นต้องพรรณนาว่า การศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่จำเป็นสักเพียงไร ในการที่เขาจะรู้จักประเทศชาติและสังคมของตน ในการที่เขาจะมีส่วนร่วมสืบทอดมรดกรักษาเอกลักษณ์แห่งชาติของตน ในการที่เขาจะรู้จักสังคมและชุมชนที่เขาจะไปอยู่ร่วมทำงานร่วม และทำงาน

ให้ และในการที่จะปฏิบัติตัวและปฏิบัติต่อสังคมไทยอย่างถูกต้องโดยทั่วไป

การจัดการศึกษาของไทย ในความหมายหนึ่ง ก็คือการเตรียมคนไทยรุ่นใหม่ให้พร้อม ที่จะมาอยู่ร่วมในสังคมไทย และมาช่วยพัฒนาสังคมไทย ถ้าจัดการศึกษานั้นไม่ถูกต้อง โดยละเลยสิ่งที่คนไทยควรจะต้องรู้ ทำให้เขาไม่รู้จักและปฏิบัติตัวไม่ถูกแม้ต่อพระพุทธศาสนา ที่ตัวเขาเองแจ้งว่านับถือ การศึกษานั้นก็กลายเป็นเหมือนการจัดเตรียมคนไทยสำหรับให้ไปอยู่ในสังคมอื่น แล้วผืนมาอยู่ในสังคมไทยอย่างแปลกแยกต่อกัน ซึ่งดูเหมือนจะเป็นบทเรียนที่เราได้รับกันอยู่แล้วในปัจจุบัน อันจะไม่เป็นผลดีทั้งแก่ชีวิตของตัวเขาเอง และแก่สังคมไทย จึงน่าจะต้องยอมรับว่าการศึกษาในยุคปัจจุบันของไทย มีความผิดพลาดในส่วนนี้ ซึ่งควรจะเร่งแก้ไข

การศึกษาเพื่อสร้างชนชั้นนำ สำหรับมาพัฒนาสังคมไทย

๗. ความล้มเหลวด้านหนึ่งของการศึกษาในสังคมไทย ก็คือ การที่ไม่สามารถสร้างผู้นำและคนชั้นนำ ผู้มีความพร้อมและความสามารถ ที่ประชาชนมีศรัทธาเชื่อถือและสามารถมานำประชาชนไปได้อย่างแท้จริง

ในด้านวิชาการและระบบแบบแผนสมัยใหม่ ที่เป็นความเจริญอย่างตะวันตกนั้น เป็นที่แน่นอนชัดเจนว่า การ

ศึกษาของชาติได้ผลิตคน ที่มีความรู้ความสามารถเก่งกว่า ชาวบ้านหรือประชาชนทั่วไปอย่างมากมาย ทำให้เรามี ความพร้อมในด้านหนึ่งที่จะพัฒนาสังคม แต่ก็ก็เป็นเพียงด้าน หนึ่ง ซึ่งแค่นั้นหาพอไม่ เพราะในขณะเดียวกันนั่นเอง ก็เป็น ที่แน่นอนชัดเจนเช่นเดียวกันว่า การศึกษาของเราได้ผลิต คนที่ห่างเหินแปลกแยกจากสังคมไทย ไม่รู้จักสังคมไทย ไม่รู้ เรื่องราวของไทย ไม่รู้เข้าใจความคิดจิตใจของชาวบ้านที่เป็น ประชาชนส่วนใหญ่ของไทย เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วมา ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมในชุมชนไทย และทำงานให้แก่สังคมไทย ในท่ามกลางคนไทย เขาเรียนรู้เรื่องของไทย เช่น วัฒนธรรม ไทย และพระพุทธศาสนาตามคติไทย ต่อจากชาวบ้าน เขา พุดจาสื่อสารกับชาวบ้านไม่ค่อยจะรู้เรื่อง ทำให้ต้องสงวนท่า ทีและแยกตัวอยู่ต่างหาก ดำเนินชีวิตและสื่อสารด้วยภาษาที่ พิเศษออกไปอย่างเป็นคนต่างชั้นต่างระดับ

ในขณะที่ความเชื่อถือและความรู้ความเข้าใจต่าง ๆ ของชาวบ้านทั่วไป ผู้ขาดการศึกษาและถือสืบ ๆ กันมา ได้ เลอะเลือนเคลือบคลาดไป และขาดทิศทางในการที่จะนำมา ประสานใช้ให้เกิดประโยชน์ บางทีบางส่วนก็ถึงกับกลายเป็น อุปสรรคกีดขวางขัดขวางการพัฒนา จำเป็นจะต้องได้รับการ ชำระสะสางแก้ไขปรับปรุง หรือฟื้นฟูขึ้นใหม่ แต่ผู้สำเร็จการ ศึกษาอย่างสมัยใหม่เหล่านี้ ก็ไม่มีความรู้ความเข้าใจที่จะ มานำประชาชนในการแก้ไขปรับปรุง หรือฟื้นฟูอะไรได้ เพราะตนมีความรู้ด้อยกว่าคนที่ถูกเรียกว่า ไม่มีการศึกษา ต้องเรียนรู้เรื่องราวเหล่านั้นต่อจากชาวบ้านด้วยซ้ำไป แม้ แต่จะพุดจาสื่อสารกัน ก็ยังไม่ค่อยจะราบรื่นสะดวกตาย เหมือนมีฉากหรือกำแพงกัน เข้าไม่ถึงกัน จะไปนำให้เขา

ตามได้อย่างไร สังคมไทยจึงขาดประโยชน์ที่จะพึงได้จากการศึกษาสมัยใหม่ เหมือนกับว่าการศึกษาของชาติไทย มิใช่เป็นการศึกษาสำหรับสังคมไทย คือมิใช่เป็นการศึกษาสำหรับสนองความต้องการ และสำหรับนำทางสังคมไทย เป็นการศึกษาที่เตรียมคนไว้สำหรับด้านเดียว คือสำหรับให้เป็นผู้พร้อมที่จะตาม และคอยรับเอาความเจริญจากประเทศพัฒนาแล้วในภายนอก มิใช่เป็นการศึกษาสำหรับเตรียมคนไว้ร่วมแก้ไขปัญหาและร่วมสร้างสรรค์พัฒนาสังคมไทย ในขณะที่คนไทยสนใจอยากจะทำตามระบบบริโภคนิยมความเจริญจากภายนอก การศึกษาแบบนี้ก็ได้สนองความต้องการแบบตามใจที่จะให้เป็นอย่างนั้น โดยให้หันไปหาคนข้างนอก แต่การศึกษานั้นไม่ได้เตรียมคนข้างใน ที่จะให้รู้เท่าทันคนข้างนอก และปรับปรุงตัวเองตั้งแต่ข้างในออกไป พุดสั้น ๆ ว่าเป็นการศึกษาสำหรับตามคนข้างนอก มิใช่การศึกษาสำหรับนำคนข้างใน

ถ้าการศึกษาจะทำหน้าที่ในการพัฒนาคนไทย ให้พร้อมที่จะร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมสร้างสรรค์พัฒนาสังคมไทย และให้สังคมไทยสามารถพัฒนาตนขึ้นไปจนเป็นผู้นำในประชาคมโลกได้ การศึกษาจะต้องจับหลักของตนเองให้ได้ พร้อมกับที่ศึกษาผู้อื่นอย่างรู้เท่าทัน จะต้องรู้เข้าใจสภาพทั้งของตนและของผู้อื่นในปัจจุบัน โดยหยั่งรู้ลึกลงไปตลอดถึงเหตุปัจจัยทั้งหลายในอดีตที่ทำให้มาเป็นอย่างนั้น เพื่อให้สามารถโยงขึ้นมาสู่การคิดวางแผนสำหรับอนาคต อย่างได้ผลดี

การศึกษาจะต้องกล้าเผชิญหน้าความจริง ถ้าพระพุทธรศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญ อยู่ในกระบวนการสืบ

ทอดต่อเนืองของสังคมไทย ไม่ว่าจะโดยฐานะที่เป็นสถาบันสังคมอันกว้างใหญ่ก็ดี โดยเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยก็ดี โดยเป็นสภาพแวดล้อมที่ครอบคลุมสังคมไทยก็ดี โดยเป็นมรดกและเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยก็ดี โดยเป็นระบบจริยธรรม ที่สังคมไทยได้ยอมรับถือปฏิบัติเป็นมาตรฐานกันมา ก็ดี การศึกษาจะต้องจัดดำเนินการ ให้คนไทยได้ศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งในแง่ที่เป็นองค์ความรู้ และในแง่ที่เป็นเครื่องมือพัฒนาชีวิตและสังคม

คนที่ต้องการทำลายสังคมไทยอย่างลึกซึ้งถึงรากฐาน คนที่ต้องการครอบงำสังคมไทย ตลอดจนคนที่ต้องการติดต่อกับสังคมไทยอย่างได้ผล พวกนี้ศึกษาชาติไทยที่โยงกันกับพระพุทธศาสนา มากเท่าใด การศึกษาของไทยก็ควรจัดให้คนไทยได้เล่าเรียนรู้จักพระพุทธศาสนา มากเท่านั้น หรือมากกว่านั้น

ทรัพยากรทางวัตถุของประเทศชาติ เมื่อนำออกมาใช้ ก็นับวันแต่จะสูญสิ้นหมดไป และมักจะกลายเป็นเพียงสิ่งแลกเปลี่ยนเพื่อสนองรับใช้ความต้องการของประเทศชาติอื่นที่เขาได้เปรียบอยู่แล้วหรือฉลาดกว่า แต่ทรัพยากรทางนามธรรม คือภูมิธรรมภูมิปัญญาของตนที่มีอยู่ ถ้ารู้จักนำมาใช้นำมาพัฒนา ก็จะทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้า ชนิดที่สามารถยกระดับ หรือยกสถานะของตนขึ้นสู่ความเป็นชนชาติชั้นนำได้ ถ้าการศึกษาของไทยทำได้เพียงแค่พัฒนาคนให้สามารถขุดค้นทรัพยากรทางวัตถุ ออกมาใช้ได้อย่างเดียว ไม่ทำให้เขารู้จักคุณค่าของทรัพยากรทางนามธรรม ที่ตนมีอยู่ และไม่สามารณำมาใช้ นำมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์

การศึกษานั้น อาจกลายเป็นการศึกษาสำหรับสร้างความ
 หายนะแก่สังคมไทย

การศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อรักษาผลประโยชน์ ของสังคมไทย

๘. พระพุทธศาสนานั้นมีลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งที่
 ต่างจากศาสนาทั่วไป จนบางที่ผู้ที่ไม่มองความหมายจากแง่
 ของศาสนาอื่น ๆ ไม่ถือว่าเป็นศาสนา หรือมิฉะนั้นก็ถือกันว่า
 เป็นศาสนาแห่งปัญญา เพราะไม่บังคับศรัทธา แต่ถือ
 ปัญญาเป็นสำคัญ กล่าวคือ ให้เสรีภาพทางความคิด ไม่
 เรียกร้องและไม่บังคับความเชื่อ ไม่กำหนดข้อปฏิบัติที่บังคับ
 แก่ศาสนิกชน แต่ให้พิจารณาเลือกตัดสินใจด้วยตนเอง การ
 ปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จึงต้องอาศัยการ
 ศึกษา เพราะในเมื่อไม่กำหนดข้อบังคับในสิ่งที่ต้องเชื่อและ
 ต้องปฏิบัติอย่างตายตัวแล้ว ถ้าไม่ศึกษาให้รู้เข้าใจอย่างถูกต้อง
 แท้จริง ก็มีโอกาสอย่างมากที่จะเกิดความเคลือบแคลง
 ผิดเพี้ยนในความเชื่อและการปฏิบัติ เมื่อเชื่อผิดพลาดและ
 ปฏิบัติคลาดเคลื่อนไป นอกจากจะเป็นผลเสียหายในทาง
 ศาสนาแล้ว ก็ทำให้เกิดโทษแก่ชีวิตและสังคมไปด้วย ด้วย
 เหตุนี้ การศึกษาหรือสิกขาจึงเป็นเนื้อตัวของชีวิตในทางพระ
 พุทธศาสนา ที่จะทำให้ระบบจริยธรรมดำเนินไปได้ ผู้นำ
 หรือผู้บริหารกิจการพระพุทธศาสนาจึงต้องเอาใจใส่ ถือเป็น
 หน้าที่หลักสำคัญที่สุด ที่จะต้องเอื้ออำนวยให้มีการศึกษา
 แก่พุทธบริษัททั้งปวง

ด้วยเหตุที่พระพุทธรศาสนา เป็นศาสนาแห่งปัญญา และความเชื่อถือปฏิบัติที่ถูกต้องขึ้นต่อการศึกษาเช่นนี้ ไม่ว่าจะสถาบันพุทธรศาสนาจะเอาใจใส่จัดการศึกษาให้แก่ศาสนิกชนของตนหรือไม่ก็ตาม ในกรณีที่พลเมืองส่วนใหญ่เป็นผู้นับถือพระพุทธรศาสนา รัฐที่เป็นประชาธิปไตย และมีความรับผิดชอบต่อบรรณชนสุขของประชาชน และต่อความเลื่อมความเจริญของสังคม จะต้องเอาใจใส่ชวนชวยเอื้ออำนวยให้ประชาชนส่วนใหญ่ที่เป็นพุทธรศาสนิกชนนั้นได้มีโอกาสศึกษาพระพุทธรศาสนาให้ดีที่สุด ทั้งนี้เพราะว่า ความเป็นพุทธรศาสนิกชนของประชากรส่วนใหญ่เหล่านั้น อยู่ในตัวบุคคลผู้เดียวกันกับที่เป็นพลเมืองของประเทศไทย แยกจากกันไม่ออก ถ้าพลเมืองผู้นั้นในฐานะที่เป็นพุทธรศาสนิกชน ไม่มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในพระพุทธรศาสนา มีความเชื่อถือและปฏิบัติผิดพลาดคลาดเคลื่อน เช่น เชื่อถือสิ่งเหลวไหล มีความหลงมงาย มีพฤติกรรมที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ ผลร้ายก็ย่อมตกแก่สังคมไทยนั่นเอง การให้การการศึกษาเพื่อไม่ให้พุทธรศาสนิกชนเป็นพุทธรศาสนิกชนที่ดี ก็คือการพัฒนาคุณภาพประชากรของประเทศไทย

เพราะฉะนั้น ผู้บริหารรัฐที่มีความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ ถึงแม้จะไม่หวังใยเลยวว่า พระพุทธรศาสนาจะเจริญหรือเสื่อมไปอย่างไร แต่ก็จำเป็นต้องจัดให้ประชาชนศึกษาพระพุทธรศาสนาให้ถูกต้อง ทั้งนี้เพื่อเห็นแก่ผลประโยชน์ของสังคมไทย

อนึ่ง ในกรณีที่น่าเอาระบบจริยธรรมอย่างอื่นเข้ามาสอนในระบบการศึกษาของชาติ นอกจากความแปลกแยกขัดแย้งไม่กลมกลืนจะเกิดขึ้นแล้ว ผลเสียหายที่จะเกิดขึ้น

อีกอย่างหนึ่งก็คือ ความเชื่อถือและการปฏิบัติที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนต่าง ๆ ที่มีอยู่โดยอาศัยชื่อว่าเป็นพุทธศาสนา ก็ จะลอยตัวออกไปอยู่นอกเขตความรับผิดชอบ ของการศึกษา จะเคว้งคว้างหาผู้รับผิดชอบจัดการไม่ได้ เพราะไม่มีข้อกำหนดบังคับศรัทธา หรือข้อกำหนดการปฏิบัติใด ๆ ที่องค์กรพุทธศาสนาจะยกไปอ้างบังคับเขา อย่างในศาสนาอื่นได้ และความเชื่อถือปฏิบัติผิดพลาดเสียหายเหล่านั้น ก็จะถูกปล่อยให้ถ่ายทอดสืบต่อขยายตัวออกไปได้โดยเสรี ก่อพิษก่อภัยแก่สังคมไทยกว้างขวางออกไปเรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด (ประสบการณ์ทางการศึกษาในประเทศไทยเองก็ดี ในประเทศที่พัฒนาแล้วก็ดี ได้ชี้บอกว่า การศึกษาวิทยาศาสตร์ เท่าที่จัดกันมาแล้ว ไม่มีกำลังพอที่จะแก้ปัญหาทำนองนี้ได้ ยิ่งในยุคต่อไปนี้ ที่วิทยาศาสตร์ได้เสื่อมเสียฐานะนิยมลงไปมาก การแก้ปัญหา ด้วยการส่งเสริมการศึกษาวิทยาศาสตร์จะยิ่งไม่มีทางแก้ปัญหานี้ได้สำเร็จ) และในสภาพเช่นนี้ ผู้ที่จะได้รับความกระเทือนประสพผลร้ายมากที่สุด ก็คือสังคมไทยหาใช่พระพุทธรศาสนาไม่

สัญญาณเดือนกษัยให้เร่งรัดส่งเสริมพุทธจริยศึกษา

๙. ข่าวร้ายต่าง ๆ ในวงการพุทธศาสนาของไทย เกี่ยวกับภิกษุบางรูปประพฤติเสียหาย ละเมิด ตลกดจนลบ ล้างบิดเบือนพระธรรมวินัย ปราบกฏชัดเจน เป็นเหตุการณ์ใหญ่โอ้อวดติดต่อกันมาเรื่อย ๆ ตลอดเวลาเกือบ ๒ ปี แทบไม่ขาดตอนเลย นับถอยหลังตั้งแต่กรณีนิกร-อรปวีณา ที่เป็นเรื่องใหญ่ล่าสุด ย้อนกลับลงไปจนถึงกรณีโพธิ์รักษ์ และกรณี

เครื่องราชฯ โดยเจ้าคุณอุดมฯ เป็นเครื่องสะท้อนสภาพความเสื่อมโทรมทั้งของสถาบันพุทธศาสนาและสังคมไทย เมื่อมองผ่าน ๆ ภาพที่เห็นในชั้นแรกก็คืออาการหมักหมมปัญหาในวงการพุทธศาสนาที่เพียบล้นจนไหลทะลักออกมา แต่เมื่อมองให้ลึกลงไป ก็จะทำให้เห็นว่าเหตุการณ์เหล่านี้เป็นสัญญาณอันตราย ที่ชี้บ่งถึงสภาพความเสื่อมโทรมของสังคมไทยทั้งหมดโดยส่วนรวม ที่จะต้องรีบเร่งฟื้นฟูแก้ไข กล่าวคือ

ก) ในด้านภูมิธรรม ตามปกติของสังคมไทย วัดเป็นศูนย์กลางของการสั่งสอนอบรมศีลธรรมจรรยา พระภิกษุได้รับความเคารพนับถือ ในฐานะผู้ทรงศีลมีคุณธรรมและจริยธรรม เป็นครูของประชาชน ถ้าเรายอมรับว่าพระภิกษุสงฆ์เป็นชุมชนที่มีจริยธรรมมากที่สุดในสังคมไทย เหตุการณ์อื้อฉาวที่กล่าวข้างต้นก็เป็นเครื่องเตือนใจคนไทย ให้สำนึกว่า สภาพจริยธรรมในสังคมไทยได้ตกต่ำเป็นอย่างยิ่งแล้ว เพราะว่าแม้แต่พระสงฆ์ที่ถือกันว่าจะอยู่ในสถานะที่จะได้รับการฝึกฝนอบรมทางจริยธรรมอย่างดีที่สุด หรืออย่างน้อยก็อยู่ในกรอบแห่งระบบการควบคุมทางสังคม ให้มีความบริสุทธิ์มากที่สุด ก็ยังทรามลงไปได้ถึงเพียงนี้ สภาพตกต่ำเสื่อมโทรมทางจริยธรรมของคนไทยทั่วไปในสังคมวงกว้าง จะพอนเฟะหรือเลวร้ายมากสักเพียงไหน

ข) ในด้านภูมิปัญญา การที่ภิกษุผู้มีพฤติกรรมในทางหลอกลวง ประพฤติคลาดเคลื่อนจากพระธรรมวินัย เผยแพร่สั่งสอนในเรื่องเหลวไหลงมงาย และลัทธินอกพระพุทธศาสนา ตลอดจนจับบิดเบือนกล่าวตู่พุทธพจน์ลบล้างพุทธบัญญัติ แต่กลับได้รับความนิมนต์มากมายกว้างขวาง รุ่งเรืองด้วยบริษัทบริวาร กว่าจะล่วงรู้กันถึงความผิดเรื่องก็

เลวร้ายความเสียหายก็ถึงขั้นรุนแรงแล้ว อย่างที่เป็นมานี้ สภาพเช่นนี้เป็นเครื่องฟ้องอย่างชัดเจน ถึงการที่ประชาชน หรือพุทธศาสนิกชนทั่วไป ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ หลักคำสอนที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา และขาดความ พินิจพิจารณาหรือขาดวิจารณญาณที่จะรู้เท่าทันและวินิจฉัย ได้อย่างถูกต้อง

สภาพตกต่ำเสื่อมโทรมทั้งทางภูมิธรรม และภูมิ บัญญาอย่างทีกล่าวนานี้ น่าจะเพียงพอแล้วที่จะกระตุ้น เตือนปลุกเร้าให้ผู้บริหาร ทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายพระศาสนา บุคคลผู้มีความรับผิดชอบต่อสังคม ตลอดจนคนไทยทุกคน เกิดความสำนึกตื่นตัวขึ้นมาเร่งรีบแก้ไขปัญหา ด้วยการ จัด และส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งในแง่การเรียนรู้ เกี่ยวกับเนื้อหาและหลักคำสอนที่ถูกต้องแท้จริง อย่างน้อย ให้มีภูมิปัญญาเพียงพอ ที่จะรู้จักแยกได้ว่าอะไรเป็นพุทธ ศาสนา อะไรไม่ใช่ และในแง่ของการฝึกฝนอบรมทางจริย ธรรม เพื่อยกระดับภูมิธรรมให้สูงขึ้นไป อย่างน้อยพอที่จะ เป็นสมาชิกที่ดีมีคุณค่าสามารถมีส่วนร่วมในการดำรงรักษา สังคมให้เป็นปกติสุข

บูรณาการที่หล่นหายไป จากจริยศึกษาของไทย บนเส้นทางของจริยธรรมสากล

๑๐. จริยศึกษาของรัฐใน ๒-๓ ทศวรรษที่ผ่านมา ได้ มีแนวโน้มที่จะหันเหไปในทิศทางของจริยธรรมสากล ประ จวบกับในช่วงหลังนี้ แนวความคิดแบบบูรณาการได้เฟื่องฟู ขึ้น ก็จึงได้นำเอาแนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมสากลนั้นมาประ

सानเข้ากับแนวความคิดแบบบูรณาการ โดยให้บูรณาการ
จริยธรรมเข้าในวิชาต่าง ๆ ทุกวิชา หรือให้ครูแต่ละคนสอน
จริยธรรมบูรณาการเข้าในวิชาของตน สอดคล้องกับหลักใน
อุดมคติที่ถือว่าครูทุกคนเป็นครูจริยศึกษา

ไม่ต้องพูดถึงว่า การสอนแบบบูรณาการอย่าง
กล่าวนั้นจะยังเป็นเพียงเสียงร่ำร้อง และความหวังทางวิชา
การ โดยที่การปฏิบัติที่เป็นจริงยังห่างไกลจากหลักการที่
เป็นอุดมคติมากเพียงไร แม้แต่สมมติว่าครูทั้งหลายจะ
ปฏิบัติตามหลักการสอนแบบบูรณาการได้แล้ว คือสมมติว่า
ครูทุกคนเอาใจใส่ และสามารถสอนจริยศึกษาโดยบูรณาการ
เข้าในวิชาของตน ๆ ได้แล้ว สมมติว่าทำได้จริงอย่างนั้นแล้ว
(ซึ่งที่จริงยังไม่เป็น) ก็หาใช่ว่าจะได้มีการบูรณาการทางการ
ศึกษาแล้วอย่างถูกต้องเพียงพอ ตามความหมายที่แท้จริงไม่

การบูรณาการด้วยการสอนจริยธรรม เข้าในวิชาทุก
วิชานั้น เป็นเพียงแง่หนึ่งด้านหนึ่งของบูรณาการ เป็นการ
บูรณาการในขอบเขตที่แคบจำเพาะส่วนหนึ่งเท่านั้น คือ
เป็นเพียงการบูรณาการในกระบวนการเรียนการสอนในโรง
เรียน หรือในห้องเรียนเท่านั้น แต่การบูรณาการที่สำคัญ ๆ
ในความหมายที่กว้างกว่าและเป็นขั้นตอนที่ใหญ่กว่า ได้ถูก
มองข้ามและขาดหายไป ในการจัดจริยศึกษาตามแนวคิด
แบบจริยธรรมสากลนั้น

บูรณาการสำคัญขั้นตอนใหญ่ที่ขาดหายไป คือ

๑) *บูรณาการของเนื้อหาวิชาจริยธรรม* หมายถึง การ
บูรณาการจริยธรรมเฉพาะอย่าง เข้าในระบบจริยธรรมที่
เป็นองค์รวม หรือบูรณาการเนื้อหาจริยธรรมเข้าในชีวิตจริง

จริยธรรมเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิต การดำเนินชีวิตนั้น เป็นระบบของความสัมพันธ์ หรือการปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลาย และปฏิบัติต่อกันกับชีวิตอื่น ๆ จริยธรรมแต่ละอย่างหรือแต่ละข้อจึงสัมพันธ์กันและโยงไปหาจริยธรรมข้ออื่น ๆ ในระบบที่เป็นองค์รวมนั้น

ระบบจริยธรรมก็คือ ระบบของการดำเนินชีวิตที่ถูก ดึงดิงามั่นเอง ดังนั้น เมื่อสอนจริยธรรมโดยสัมพันธ์กัน อย่างเป็นระบบ โดยสัมพันธ์กับระบบของมัน หรือสอนโดย ให้เห็นความสัมพันธ์กันกับจริยธรรมข้ออื่น ๆ ในระบบ ผู้เรียนก็จะมองเห็นภาพรวมของระบบความสัมพันธ์ หรือการ ปฏิบัติที่ถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำให้เข้าใจชัดเจน มองเห็น เหตุผล และเห็นคุณค่าของจริยธรรมอย่างแท้จริง และทำให้ บุรณาการจริยธรรมเข้าในระบบการดำเนินชีวิตได้ง่าย

ยกตัวอย่าง เช่น การไม่ทำลายชีวิตหรือไม่ฆ่าไม่ทำร้ายผู้อื่น เป็นข้อปฏิบัติอย่างหนึ่งในความสัมพันธ์กับผู้อื่น เพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยดี และให้สังคมมีความสุข การอยู่ร่วมกันด้วยดีของมนุษย์นั้น เป็นระบบแห่งความสัมพันธ์ที่ถูกต้องต่อกัน ซึ่งมนุษย์จะต้องไม่เบียดเบียนกัน ไม่ละเมิดต่อกันทั้งในด้านชีวิตร่างกาย ในด้านทรัพย์สิน ในด้าน คู่ครอง ในด้านการกล่าววาจาต่อกัน และมีสติสัมปชัญญะ รู้ตัวควบคุมตัวได้ ซึ่งจะเป็นหลักประกันขั้นต้นที่จะทำให้ผู้อื่นเกิดความรู้สึกไว้วางใจหรือปลอดภัยว่า บุคคลนั้นจะไม่ทำ การละเมิดหรือเบียดเบียนในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว การไม่ฆ่าไม่ทำร้ายกันเป็นเพียงข้อปฏิบัติอย่างหนึ่งในระบบ ความสัมพันธ์ เพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยดีมีความสุข ด้วยเหตุนี้ การสอนจริยธรรมที่จะให้เข้าใจชัดเจนและได้ผลดี

ในทางปฏิบัติ จึงต้องสอนจริยธรรมข้อนั้น ๆ โดยโยงถึงระบบการดำเนินชีวิตที่ดงามที่เป็นองค์รวมทั้งหมดด้วย เริ่มตั้งแต่ให้ได้มโนทัศน์ร่วมแห่งการอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียน หรือไม่ละเมิดต่อกัน ไมใช่เฟื่องมองแคบ ๆ อยู่แค่การไม่ฆ่าฟันทำร้าย โดยเห็นเป็นพฤติกรรมเฉพาะอย่างโดดเด่นยวขาดลอยจากระบบการดำเนินชีวิตที่เป็นองค์รวม ซึ่งเมื่อสอนไปแล้ว ผู้เรียนอาจจะได้แค่เรียนรู้และจำไว้ว่าจะต้องไม่ทำอย่างนั้นๆ

อีกตัวอย่างหนึ่ง เช่น เมตตา ความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เป็นคุณธรรมพื้นฐานซึ่งเป็นที่ถูกต้องดีงามของจิตใจต่อคนอื่น แต่ก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งในระบบของความสัมพันธ์ ซึ่งการมีท่าทีที่ถูกต้องสมบูรณ์จะไม่เพียงแค่มีเมตตาเท่านั้น กล่าวคือ เมื่อผู้อื่นอยู่ดีเป็นปกติ เราจึงควรมีท่าทีแห่งความรักหรือปรารถนาดี ที่เรียกว่า เมตตา แต่เมื่อผู้อื่นประสบปัญหา มีความทุกข์ความเดือดร้อน เราก็ต้องมีท่าทีแห่งความสงสารคิดการที่จะช่วยเหลือ ซึ่งเรียกว่า กรุณา ครั้นผู้อื่นประสบความสำเร็จ แก้ปัญหาได้ ทำสิ่งดีงามเป็นประโยชน์ให้เกิดขึ้น มีความเจริญก้าวหน้า เราก็ต้องมีท่าทีแห่งความพลอยยินดี ส่งเสริมกำลังใจ ให้ความสนับสนุน ที่เรียกว่า มุทิตา แต่เมื่อถึงเวลา ถึงโอกาสหรือถึงสถานการณ์ที่ผู้อื่นนั้นควรจะต้องรับผิดชอบตนเอง หรือรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ของแต่ละคนหรือแต่ละฝ่าย .เราก็ต้องมีท่าทีแห่งการวางใจเป็นกลาง คอยมองดูและรอได้ โดยพร้อมที่จะปฏิบัติไปตามความชอบธรรมและเป็นธรรม ที่เรียกว่าอุเบกขา การสอนเมตตาให้ถูกต้องและได้ผลดี จึงต้องสอนให้สัมพันธ์โยงกับระบบของมัน คือบูรณาการเข้าในระบบการดำเนินชีวิตที่ดงามได้ ซึ่งผู้เรียนจะเข้า

ใจชัดเจนซาบซึ้ง มองเห็นตำแหน่งแห่งที่ของคุณธรรมและจริยธรรมนั้น ๆ ภายในระบบของมัน และปฏิบัติได้ถูกต้อง แต่ถ้าสอนเมตตาอย่างโดดเดี่ยวขาดล้อย นอกจากจะเกิดความไม่ชัดเจนแจ่มแจ้งในด้านความเข้าใจแล้ว ก็จะมีปัญหาเกี่ยวกับความไม่ชัดเจนในการปฏิบัติ และการที่จะปฏิบัติเคลื่อนไหวคลาดไหวไหวอีกด้วย

นอกจากนี้ ระบบแห่งท่าทีที่ถูกต้องดีงามของจิตใจภายในตัวบุคคลนี้ ยังโยงสัมพันธ์กับระบบแห่งปฏิบัติการต่อกันในสังคมอีกด้วย เช่น เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา นั้น แสดงออกสู่การปฏิบัติในทางสังคม ด้วยการให้และเผื่อแผ่ แบ่งปัน การพูดจาแนะนำให้ความรู้ให้ความอบอุ่นและกำลังใจ การช่วยเหลือสละแรงงานทำประโยชน์ให้ และการทำตัวให้เข้ากัน ร่วมอยู่ร่วมทำงานกันได้ ที่เรียกว่า สังคหวัตถุ ดังนี้ เป็นต้น

ถ้าสังเกตให้ดี จะเห็นว่า พระพุทธศาสนา มักสอนหลักธรรมต่าง ๆ โดยจัดเป็นชุด ๆ มีจำนวนข้อต่าง ๆ กัน ตั้งแต่ข้อเดียวไปจนถึงเกิน ๑๐ ข้อ เพราะจริยธรรมเป็นระบบของการดำเนินชีวิตที่ดีงามดังกล่าวแล้ว หลักธรรมชุดหนึ่ง ๆ หรือหมวดหนึ่ง ๆ ก็คือ ระบบจริยธรรมที่เป็นองค์รวมหนึ่ง ๆ ซึ่งองค์ธรรมหรือข้อธรรมย่อยในหมวดนั้น มีความสัมพันธ์กันในเชิงความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยบ้าง ในเชิงองค์ประกอบที่แยกย่อยออกไปซึ่งจะต้องมีให้ครบถ้วน จึงจะเป็นองค์รวมที่สมบูรณ์บ้าง ในเชิงแง่ด้านต่าง ๆ ของปฏิบัติการที่จะต้องให้มาประสานกลมกลืนกันบ้าง ในเชิงที่ให้เป็นส่วนเติมเต็มแก่กันบ้าง ในเชิงของการปฏิบัติที่ครบ

วงจบบ้าง ในเชิงการมองหรือสำรวจความจริงอย่างทั่วตลอด และรอบด้านบ้าง

การไม่เข้าใจและไม่ปฏิบัติหรือไม่ให้การศึกษาคำสอนให้ถูกต้องตามความสัมพันธในเชิงระบบ และการมองไม่เห็นภาพเต็มขององค์รวม จะทำให้เกิดความเข้าใจที่สับสนไม่สมบูรณ์ และการปฏิบัติที่เคลื่อนคลาด หรือไม่ได้ผลตามวัตถุประสงค์ ดังนั้น เมื่อสอนจริยธรรมพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ท่านจึงสอนหลักธรรมชุดที่เรียกว่า เบญจศีล หรือ ศีล ๕ ให้เห็นภาพรวมของระบบการอยู่ร่วม โดยไม่เบียดเบียนหรือไม่ละเมิดต่อกัน ไม่สอนเฉพาะอย่างกระจัดกระจาย นอกจากในกรณีจะเน้นย้ำเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แก่ผู้ที่มองเห็นภาพรวมอยู่แล้ว หรือก่อนที่จะนำไปสู่ระบบต่อไป และจึงสอนหลักเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา อย่างสัมพันธ์ประสานเสริมกัน ในองค์รวมที่เรียกว่าพรหมวิหาร ๔ ไม่แยกออกมาสอนเฉพาะอย่างพลัดพรายกันไป จนบางอย่างถูกลืมเลือนเหมือนจะหายไปเลย และส่วนที่อยู่ก็กลายเป็นพว้า ๆ คลุมเครือ เพราะขาดตัวเทียบเคียงและไม่ได้ภาพรวม ซึ่งนำไปสู่ผลรวมสุดท้ายคือความเข้าใจและการปฏิบัติที่ไม่ชัดเจน เคลื่อนคลาด ตลอดจนแม้กระทั่งก่อผลเสียหายแก่ชีวิตและสังคม

การจัดหลักสูตรจริยธรรมในปัจจุบัน ที่หันไปทางจริยธรรมสากลนั้น ทำไปทำมาจะกลายเป็นการเลือกเก็บเอาหัวข้อจริยธรรมจำเพาะแต่ละอย่าง ๆ มาสอนนักเรียน โดยนำมาจัดเรียงเป็นรายการเหมือนดังบัญชีสินค้า ซึ่งหัวข้อจริยธรรมต่าง ๆ ในบัญชีไม่มีความสัมพันธ์กัน ไม่เป็นระบบ หรืออย่างน้อยก็ไม่ได้จัดเตรียมให้สอนอย่างเป็นระบบ หัวข้อจริยธรรมทั้งหลายเหล่านั้น ถูกเก็บแยกออกมาจากระบบ

ของมัน เหมือนเป็นชิ้นส่วนแต่ละอัน แล้วนำมาสอนเป็นแต่ละอย่าง ๆ จำเพาะเรื่อง กระจัดกระจาย โดดเดี่ยว หรืออาจจะถึงกับกว้างขวางขาดลวย ยากที่จะบูรณาการเข้าในระบบการดำเนินชีวิตที่ดิงงาม หรืออย่างน้อยก็เป็นระบบที่บกพร่องว่าแห่วงไม่สมมดูล ทำให้ไม่สมบูรณ และไม่ได้ผลดี

หลักการที่เรียกว่าจริยธรรมสากล (ในประเทศต้นตำรับเอง ก็ยังไม่มีกรยอมรับคำนี้) นั้น เมื่อแรกเกิดในประเทศอเมริกา สาเหตุเริ่มต้นก็มาจากการหาทางแก้ปัญหาคความแตกแยกในหมู่ชาวคริสต์เอง ที่แบ่งกันเป็นนิกายต่าง ๆ ซึ่งตกลงกันไม่ได้ว่าจะให้โรงเรียนสอนศาสนาคริสต์และหลักศีลธรรมของคริสต์ตามแบบของใคร จนกระทั่ง ต้องไปตั้งโรงเรียนสอนศาสนาและศีลธรรมของตนต่างหากกัน จึงมีการพยายามจัดตั้งหลักคำสอนศีลธรรมที่เป็นกลาง ๆ ขึ้นมาสำหรับใช้ในโรงเรียน ไม่ให้ขัดกับนิกายไหน ๆ ต่อมาความคิด และความเพียรพยายามด้านนี้ก็มีความเป็นวิชาการมากขึ้น แล้วก็ได้พัฒนาเข้าประสานกับความคิดทางปรัชญา โดยที่จอห์น ดิวอี้ ได้เป็นบุคคลสำคัญในยุคหลังที่คิดแก้ปัญหาคความแตกแยก ของนิกายศาสนาให้ได้อย่างถาวร ถึงกับพัฒนาหลักศีลธรรมจรจรยาตามแนวปรัชญาปฏิบัตินิยมขึ้นมา เป็นฐานรองรับหลักการที่เหมือนตั้งศาสนาขึ้นใหม่ให้เป็นของกลางร่วมกันของอเมริกา ทำนองว่าเป็นศาสนาประชาธิปไตย ซึ่งบางทีก็เรียกว่าศาสนาประชาชาษฐร์ (civil religion) เท่ากับว่า คนอเมริกันก็มองจริยธรรมสากลนี้ว่าเป็นศาสนาอีกศาสนาหนึ่งเหมือนกัน

จริยธรรมสากลนั้น เกิดขึ้นในยุคที่อเมริกากำลังฟุ้งแล่นไปในการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างเต็มที่ เป็นยุคของ

ความชำนาญพิเศษเฉพาะทาง ซึ่งเป็นความเจริญตามแนวความคิดแบบแบ่งซอยแยกส่วน จริยธรรมจึงถูกมองเป็นข้อปฏิบัติย่อย ๆ แต่ละเรื่องแต่ละอย่าง ที่จะเลือกเอามาสั่งสอนปลูกฝังเป็นข้อ ๆ โดยไม่รู้ตระหนักถึงความสัมพันธ์กันของจริยธรรมต่าง ๆ ซึ่งจะต้องปลูกฝังด้วยการบูรณาการในระบบของการดำเนินชีวิต

จนกระทั่งไม่นานนี้เอง แนวความคิดแบบบูรณาการได้เริ่มเฟื่องฟูเด่นขึ้น ในวงการการศึกษา ก็จึงมีการนำเอาหลักการแบบจริยธรรมสากลนั้นเข้ามาประสาน กับแนวความคิดและปฏิบัติการเชิงบูรณาการด้วย แต่ก็ดูจะเน้นกันเพียงแค่การบูรณาการในขอบเขตความหมายที่แคบ ๆ คือในกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียน ในแง่ที่จะบูรณาการเข้าในวิชาทุกวิชา หรือให้ครูทุกคนบูรณาการจริยธรรมเข้าในวิชาของตน ๆ ทุกวิชาเท่านั้น

ยิ่งกว่านั้น ถ้าพิจารณาให้ดีจะเห็นว่าเรื่องนี้มีความขัดกันเองอยู่ในตัว กล่าวคือ ในขณะที่หลักจริยธรรมสากลมีสาระสำคัญ ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของความคิดแบบแบ่งซอยแยกส่วน ที่ตรงข้ามกับความคิดแบบบูรณาการ คือเมื่อว่าโดยพื้นฐานหรือสาระสำคัญแล้ว จริยธรรมสากลเป็นตัวทำลายบูรณาการ แต่เรากลับไปเอาหลักจริยธรรมสากลนั้นมาใช้กับหลักการแบบบูรณาการ จึงมีลักษณะที่เป็นแบบครึ่ง ๆ กลาง ๆ ไม่สอดคล้องกลมกลืน และลงท้ายก็คือไม่สมบูรณ์และไม่ได้ผลดี

(จริงอยู่ ในสมัยเดียวกับจอห์น ดิวอี้ แนวคิดแบบองค์รวมได้เริ่มปรากฏเด่นขึ้นบ้างแล้ว แต่อยู่ในวงของวิชาจิตวิทยา ได้แก่จิตวิทยาเกสตอลท์ แม้จะมีการพยายามแสดง

แนวคิดนี้ในแง่ของวิชาการอื่น ๆ ด้วย ก็ยังมีเพียงประปราย และไม่เป็นที่สนใจกว้างออกไป และที่สำคัญก็คือยังไม่มาเชื่อมโยงกับเรื่องของบูรณาการ จอห์น ดิวอี้เสียอีกที่ได้แสดงความคิดและเสนอการปฏิบัติแบบบูรณาการบางอย่าง เช่น การบูรณาการโรงเรียนเข้ากับสังคม การบูรณาการปัจเจกชนเข้ากับกลุ่ม การบูรณาการเด็กเข้ากับหลักสูตร เป็นต้น แต่ก็ เป็นความคิด และการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะของ กาลเทศะเป็นสำคัญ มิใช่เป็นแนวคิดพื้นฐานที่จะให้ภาพรวมของสังคมนั้น นอกจากนั้น นักการศึกษาและนักวิชาการ ต่อๆ มา ก็ไม่ได้ให้ความสังเกตและความสนใจพิเศษกับความ คิดของเขาในเรื่องนี้)

๒) การบูรณาการคนเข้าในชุมชน หรือบูรณาการบุคคลเข้าในสังคม ผู้ที่ติดตามข่าวทางการศึกษาจะทราบว่า ในประเทศอเมริกา ได้มีปัญหาเกี่ยวกับการแบ่งแยกผิว เป็นเรื่องใหญ่โตตลอดมา วิธีที่จะแก้ปัญหานี้ที่สำคัญก็คือ การที่จะบูรณาการคนผิวดำเข้าในสังคมอเมริกัน เช่น เมื่อ ๑๐ กว่าปีมานี้ ก็มีการใช้วิธีที่เรียกว่า busing คือใช้รถบัส บรรทุกนักเรียนผิวดำไปเรียนร่วมกับนักเรียนผิวขาว และ บรรทุกนักเรียนผิวขาวไปเรียนร่วมกับนักเรียนผิวดำ ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งและต่อต้านอย่างรุนแรง มีการขัดขวางใช้กำลังต่อสู้กันเป็นข่าวอยู่นาน ในสังคมไทยเราไม่มีปัญหา อย่างนั้น แต่เราก็มีเรื่องที่ต้องทำในประเภทเดียวกันนั้น คือ การบูรณาการคนรุ่นใหม่เข้าในสังคมไทย และในปัจจุบันเราก็มีปัญหานี้มากขึ้น แม้ว่าปัญหาจะไม่ออกมาในรูปที่รุนแรง แต่ก็ เป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อความมั่นคง และการพัฒนา สังคมไม่น้อย

ในเมื่อจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ได้เป็นที่ยอมรับนับถือของสังคมไทย และกลายเป็นเนื้อหาของวัฒนธรรมไทยไปแล้ว เช่นในด้านภาษาเป็นต้น ถ้าเด็กนักเรียนซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ไม่รู้จักไม่เข้าใจจริยธรรมตามแบบของพระพุทธศาสนานั้น หรือเรียนตามแบบจริยธรรมอย่างอื่น ก็จะทำให้เกิดปัญหาที่ไม่อาจบูรณาการตัวเองเข้าไปในสังคมไทย หรือเข้าไม่ได้สนิท อาจจะทำให้เกิดความแปลกแยกกับสังคมของตน จะอยู่ร่วม ทำงานร่วม และทำงานให้แก่สังคมของตนไม่ได้ผลดี เพราะแปลกแยกกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ยิ่งกว่านั้น เขาจะไม่สามารถถือเอาประโยชน์จากวัฒนธรรมไทย และวัฒนธรรมไทยก็ไม่สามารถเอื้อประโยชน์แก่เขา เช่น ได้ยินถ้อยคำที่เขาใช้กันในชุมชนของตนเองว่า บุญ บาป กรรม กรุณา สติ สังฆทาน ศีล ภาวนา ก็ไม่เข้าใจ สิ่งเหล่านั้นเป็นข้อมูลที่ไร้ประโยชน์สำหรับเขา เขาไม่สามารถเอาไปใช้สื่อสารกับคนอื่นในชุมชน ไม่สามารถเอาความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้นมาพัฒนาตนเอง หรือใช้ประโยชน์ในชีวิตของตน ไม่สามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนในเรื่องที่เกี่ยวกับความคิดและถ้อยคำเหล่านั้น ตลอดจนกลายเป็นเหมือนคนพวกอื่นนอกชุมชน และนอกสังคมนั้น อย่างน้อยก็มีความอึดอัดที่จะอยู่ร่วมในชุมชนของตน และผลต่อสังคมส่วนรวมคือสภาพต่อไม่ติดและไม่กลมกลืนกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม

๓) การบูรณาการสถาบันการศึกษาเข้าในระบบจริยศึกษาของชุมชน หรือบูรณาการจริยศึกษาของโรงเรียนเข้าในระบบจริยศึกษาของชุมชน การศึกษาไม่ใช่เป็นงานผูกขาดของโรงเรียนแต่ฝ่ายเดียว โดยเฉพาะจริยศึกษายิ่งเป็นภาว

กิจที่ชุมชน หรือสังคมทุกส่วนจะต้องร่วมมือประสานงานกัน และเป็นการศึกษาส่วนที่องค์ประกอบอื่น ๆ ของชุมชนจะร่วมมือหรือเสริมต่อรับช่วงส่งต่อกันได้ดีที่สุด ในชุมชนหนึ่ง ๆ ถ้าโรงเรียนกับบ้านและวัดรู้จักกันและร่วมมือกัน เช่น โรงเรียนสั่งสอนแนะนำหรือพูดถึงอะไร บ้านและวัด ก็เสริมขยายเน้นย้ำในเรื่องนั้นได้ บ้านและวัด แนะนำอย่างพูดอะไร เด็กไปโรงเรียนก็ถามเพิ่มเติมได้ หรือโรงเรียนก็อาจเอามาชี้แจงเสริมขยายย้ำเน้นได้ โดยที่ทั้งโรงเรียน วัด และบ้าน มีส่วนร่วมอยู่ในระบบจริยศึกษาอย่างกลมกลืนเป็นอันเดียวกัน แต่ถ้าโรงเรียนใช้ระบบจริยธรรมที่แตกต่างออกไป ใช้คำศัพท์ถ้อยคำคนละอย่าง นอกจากบ้านและวัดหรือชุมชนส่วนอื่นทั้งหมดจะช่วยเหลือร่วมมือเสริมต่ออะไรไม่ได้ และเด็กจะไม่สามารถรับเอาประโยชน์ที่พึงได้ จากสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนแล้ว โรงเรียนก็จะทำงานของตนไปแต่ลำพังผู้เดียวโดดเดี่ยวแปลกแยกจากชุมชน เข้ากับชุมชนไม่ได้ หรืออาจถึงกับขัดแย้งกัน ผลสุดท้ายก็คือจริยศึกษาที่ล้มเหลว มองในวงกว้างก็คือ สภาพที่การศึกษาในโรงเรียน กับวิถีชีวิตของชุมชนนอกโรงเรียน ไม่กลมกลืนและไม่เกื้อกูลกัน โรงเรียนไม่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และไม่ไปด้วยกันกับชุมชน ไม่ต้องพูดถึงการที่จะเป็นผู้นำของชุมชน

ยิ่งกว่านั้น เมื่อโรงเรียนอยู่ในระบบจริยศึกษาเดียวกับชุมชน พูดจาด้วยคำศัพท์เดียวกับชุมชน โรงเรียนจะสามารถทำหน้าที่เป็นตัวนำและเป็นตัวเร่งเร็ว ในการปรับปรุงส่งเสริมจริยธรรมของชุมชนทั้งหมด หรือเป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ด้วย เช่นโรงเรียนอาจยกประเด็นทางจริยธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา ให้ชุมชนเอาใจใส่

พิจารณา และปรับความเข้าใจตลอดจนปรับพฤติกรรมเป็นต้น แต่ถ้าถือจริยธรรมต่างระบบต่างถ้อยคำกัน สื่อสารกันไม่ได้แล้ว โอกาสที่จะทำประโยชน์นี้ก็ย่อมหมดไป

ทางสายกลางของการจัดจริยศึกษา คติจากการศึกษาศาสนาในประเทศอังกฤษ

๑๑. ขณะที่ในประเทศสหรัฐอเมริกา รัฐให้แยกอาณาจักรกับศาสนจักรขาดออกจากกัน และไม่ให้มีการสอนจริยธรรมตามหลักศาสนานิกายใดนิกายหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ให้สอนจริยธรรมที่เป็นกลาง ๆ อย่างที่เรียกว่าศาสนาประชาชากร์ เนื่องจากศาสนาคริสต์ต่างนิกายกันตกลงกันไม่ได้ดังกล่าวแล้ว หันไปมองดูประเทศที่พัฒนาแล้วในซีกโลกตะวันตกอีกประเทศหนึ่ง ประเทศอังกฤษ ซึ่งถือกันว่าเป็นแม่แบบแห่งระบอบประชาธิปไตย กลับถือศาสนาคริสต์นิกายอังกฤษหรือแองกลิคาน (Church of England) เป็นศาสนาประจำชาติ หรือศาสนาของราชการ และตรากฎหมายบังคับ ให้โรงเรียนต้องจัดสอนวิชาศาสนาให้นักเรียนต้องได้เรียนวิชาศาสนาคริสต์ทั่วทุกคน

อาจพูดสั้น ๆ ว่า ในประเทศอเมริกา วิชาบังคับที่แท้มีวิชาเดียว คือ วิชาการปกครองของประเทศอเมริกา แต่ในประเทศอังกฤษ วิชาบังคับแท้จริงมีวิชาเดียว คือ วิชาศาสนาคริสต์

ในประเทศอังกฤษ พระราชบัญญัติการศึกษา ค.ศ. ๑๙๔๔ (พ.ศ. ๒๔๘๗) กำหนดให้การเรียนวิชาศาสนา เป็นการศึกษาบังคับสำหรับนักเรียนทุกคน จนกระทั่ง พ.ศ.

๒๕๓๑ รัฐได้ออกกฎหมายใหม่ เรียกว่าพระราชบัญญัติ
ปฏิรูปการศึกษา ค.ศ. ๑๙๘๘ กฎหมายใหม่นี้ ได้กำหนด
หลักสูตรพื้นฐานขึ้นมา (basic curriculum) โดยจัดแยกเป็น ๒
ส่วน คือ การศึกษาวิชาศาสนา (religious education) ที่มีมา
แต่เก่าก่อนนั้นส่วนหนึ่ง กับส่วนที่เพิ่มเข้ามาใหม่เรียกว่า
หลักสูตรแห่งชาติ (National Curriculum) ซึ่งประกอบด้วยวิชา
สามัญต่าง ๆ เช่น ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และวิทยา-
ศาสตร์ เป็นต้น

มีข้อแตกต่างที่ควรสังเกตก็คือ วิชาทั้งหลายในส่วน
ที่สองที่เรียกว่าหลักสูตรแห่งชาตินั้น บังคับเฉพาะเด็กนัก
เรียนที่มีอายุในเกณฑ์บังคับเท่านั้น แต่วิชาศาสนาซึ่งเป็น
ส่วนแรก เป็นวิชาบังคับสำหรับนักเรียนทุกคน ไม่ว่าจะมียุ
อายุอยู่ในเกณฑ์บังคับหรือไม่ และในส่วนของวิชาศาสนานี้
กฎหมายใหม่ได้สำคัญ ให้การเล่าเรียนและการปฏิบัติ
ศาสนาคริสต์เป็นไปอย่างหนักแน่นมากขึ้น ในขณะที่เปิด
โอกาสให้นักเรียนสามารถเรียนศาสนาอื่นได้ด้วย (คงเป็น
เพราะปัจจุบันนี้ ในประเทศอังกฤษมีคนต่างเชื้อชาติต่าง
ศาสนาเข้าไปอยู่อาศัยมากขึ้น)

การศึกษาวิชาศาสนาตามกฎหมายปัจจุบัน ของ
อังกฤษ มีข้อสังเกตที่สำคัญอย่างอื่นอีก คือ

- การศึกษาวิชาศาสนา ถือเป็นเรื่องสำคัญถึงกับ
กำหนดบังคับไว้ในกฎหมายของรัฐ
- การศึกษาวิชาศาสนามีฐานะพิเศษ ถึงกับแยกไว้
เป็นส่วนหนึ่ง ต่างหากจากหลักสูตรวิชาสามัญทั่ว
ไป โดยมีความสำคัญของตัวเองอย่างเป็นอิสระ

- การศึกษาวิชาศาสนานี้แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ การศึกษาวิชาศาสนา กับการประชุมประกอบพิธีบูชาประจำวัน (การสวดมนต์ไหว้พระ) และกำหนดไว้ด้วยว่า หลักสูตรจะต้องสะท้อนให้เห็นความจริงว่า ศาสนาที่สืบๆ มาในประเทศอังกฤษ มีศาสนาคริสต์เป็นหลัก และการประกอบพิธีบูชา จะต้องเป็นไปตามแบบของศาสนาคริสต์ทั้งหมดหรือโดยส่วนใหญ่ การเรียนและการประกอบพิธีบูชาตามหลักศาสนาคริสต์นี้ จะได้รับการยกเว้น เฉพาะเด็กนักเรียนที่พ่อแม่ยื่นคำร้องขอให้ยกเว้น
- ครูที่สอนวิชาศาสนาและครูที่จะนำพิธีประชุมสวดมนต์บูชานั้น ทางกรให้ความสำคัญมาก ถึงกับกำหนดไว้ในกฎหมายว่า จะต้องใช้ครูที่มีคุณวุฒิโดยตรง จะใช้ครูที่ไม่มีคุณวุฒิโดยตรงได้ก็ต่อเมื่อไม่สามารถหาครูที่มีคุณวุฒิได้เท่านั้น ถ้าไม่มีครูที่พร้อมจะนำพิธีสวดมนต์บูชา ครูใหญ่จะต้องรับผิดชอบหาบุคคลที่สามารถมานำพิธีให้ได้ นอกจากนั้น ยังกำหนดกระบวนการวิธีให้ผู้บริหารต้องกลั่นกรองอย่างมาก เพื่อให้ได้ครูที่มีความสามารถและมีความเหมาะสม ที่จะแต่งตั้งเป็นครูเฉพาะวิชานี้ กับทั้งกำหนดวิธีการให้ดำเนินการปลดครูสอนวิชาศาสนานั้นออกไป ในเมื่อไม่สามารถสอนให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ
- กฎหมายกำหนดให้ถือว่า การฝึกอบรมครูสอนวิชาศาสนานั้นเป็นกิจสำคัญระดับแรกสุดของชาติ

- (a national priority) อย่างหนึ่ง กำหนดให้มีทั้ง การฝึกอบรมครูที่ชำนาญเฉพาะ การฝึกอบรมครูที่ไม่ชำนาญเฉพาะให้เป็นครูชำนาญเฉพาะชั้นใหม่ และการฝึกอบรมแบบปรับตัวแก่ครูผู้ชำนาญเฉพาะให้เป็นผู้ที่ทันการอยู่เสมอ
- นอกจากนี้วิชาศาสนาโดยตรงนี้แล้ว เนื้อหาที่ต้องเรียนเกี่ยวกับศาสนายังอาจปรากฏในวิชาอื่น ๆ ตามแต่จะเกี่ยวข้องอีกด้วย

ในด้านศาสนา ประวัติศาสตร์ศาสนา และวัฒนธรรมนั้น ประเทศอังกฤษมีลักษณะคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกับประเทศไทย มากกว่าประเทศอเมริกาอย่างแน่นอน ผู้บริหารประเทศและผู้บริหารการศึกษาของไทย จึงน่าจะได้ศึกษาพิจารณาหาคติ จากการจัดการศึกษาของประเทศอังกฤษบ้าง ไม่ควรมองที่จะเอาอย่างแต่อเมริกาสถานเดียว

การบังคับไม่ยอมให้นักเรียนซึ่งมีศาสนาอยู่แล้ว ได้เล่าเรียนทำความเข้าใจศาสนาที่ตนนับถือ ก็เป็นสุดโต่งไปข้างหนึ่ง เว้นแต่จะมีเหตุผลขัดข้อง ทำให้ไม่อาจทำได้อย่างในประเทศอเมริกา ส่วนการบังคับให้นักเรียนที่นับถือศาสนาต่างออกไป ต้องเรียนศาสนาใดศาสนาหนึ่งโดยเฉพาะ โดยไม่ยอมให้เขาได้มีโอกาสเรียนศาสนาที่เขา นับถือ ก็เป็นสุดโต่งไปอีกข้างหนึ่ง

ข้อปฏิบัติที่เป็นทางสายกลาง พอดี ๆ ก็คือ ให้นักเรียนทั้งหลายได้มีโอกาสเรียนรู้ศาสนาที่ตนนับถือ และให้การศึกษาศาสนานั้น เป็นส่วนหนึ่งของงานพัฒนาคุณภาพประชากร ถ้าประชากรทั้งหมด หรือส่วนใหญ่แทบทั้งหมด นับถือศาสนาเดียวกันตามหลักศาสนาเดียวกันอยู่แล้ว รัฐก็

เข้ารับภาระจัดการศึกษาศาสนา สำหรับคนส่วนใหญ่ นั้น โดยถือเป็นกิจของประเทศชาติ แต่พร้อมกันนั้นก็เชื่ออำนวยความสะดวกให้คนส่วนน้อยมีโอกาสที่จะได้เล่าเรียนศาสนาของตน ๆ ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง (เช่น รัฐจะช่วยเหลือจุนเจืออย่างน้อยแค่ไหน ก็พิจารณาตามจำนวนผู้นับถือ เป็นต้น)

บทเรียนจากอเมริกา

วิชาศาสนาและจริยศึกษาที่เรรวน

๑๒. จริยธรรมสากลนั้น ก็ดังได้เคยกล่าวถึงข้างต้นแล้วว่า ยังมีใช่เป็นคำเรียกชื่อที่ยอมรับกันเป็นทางการ ยังมีใช่เป็นคำที่ใช้กันมาก แม้แต่ในประเทศที่เป็นต้นแหล่งของแนวความคิดแบบนี้เอง จะมีใช่บ้างก็เป็นเพียงคำพูดในเชิงพรรณนาลักษณะอย่างประปราย (เช่น พูดถึง universal creed บ้าง universal values บ้าง) ในประเทศสหรัฐอเมริกาที่เป็นต้นคิดในการสรรหาจริยธรรมที่เป็นกลาง ๆ อย่างนี้ เมื่อความคิดและการดำเนินการในเรื่องนี้ได้ดำเนินมาระยะหนึ่ง พอมิเนื้อหาและหลักปรัชญาชัดเจนขึ้น ก็ได้มีผู้เสนอใช้ชื่อเรียกอย่างหนึ่งว่า ศาสนาประชาราษฎร์ (civil religion) ดังได้เคยกล่าวถึงแล้วข้างต้น

ประเทศสหรัฐอเมริกา กำหนดให้โรงเรียนสอนจริยธรรมที่เป็นกลาง ๆ หรือศาสนาประชาราษฎร์นี้ โดยไม่ให้อสอนศาสนาหรือลัทธิในศาสนาอันหนึ่งอันใดโดยเฉพาะ เนื่องจากศาสนาคริสต์ที่แบ่งแยกกันเป็นต่างนิกายตกลงกันไม่ได้ว่าจะสอนศาสนาคริสต์นั้นในแบบของใครและอย่างไร ความคิดนี้ได้พัฒนาขึ้นมาเป็นหลักการ คือการที่จะป้องกันไม่ให้มีการ

ยึดเยียดหรือยัดใส่ความคิดความเชื่อแบบใดแบบหนึ่งหรือที่เป็นรูปสำเร็จอย่างใดอย่างหนึ่งลงในสมองของเด็ก (indoctrination) ซึ่งจะทำให้เด็กไม่มีโอกาสใช้ความคิดพิจารณาและตัดสินใจเลือกด้วยตนเอง เมื่อถึงขั้นนี้การไม่สอนศาสนาแบบใดแบบหนึ่งในโรงเรียน นอกจากเป็นเพราะเหตุผลเกี่ยวกับความแตกแยกในทางศาสนาแล้ว ก็กลายเป็นเหตุผลในทางปรัชญาการศึกษา และเป็นเรื่องของหลักการทางการศึกษาไปทีเดียว ประเทศอเมริกาได้ยึดมั่นในหลักการข้อนี้เป็นสำคัญอย่างมาก โดยถือเป็นหลักการของการศึกษาเพื่อประชาธิปไตย และยึดเอาบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญเป็นที่ยืนยัน

อย่างไรก็ตาม ความคิดเห็นแตกต่าง และการขัดแย้งถกเถียงกันเกี่ยวกับเรื่องที่ว่า จะสอนหรือไม่สอนศาสนาอะไรและอย่างไร ก็ได้ดำเนินไปในสังคมอเมริกันอย่างต่อเนื่องตลอดมา เพราะพื้นเดิมก่อนการแตกแยกที่ทำให้สหรัฐต้องเลิกสอนศาสนานิกายหนึ่งใดในโรงเรียนนั้น การศึกษาของอเมริกันตั้งแต่เริ่มตั้งประเทศ ก็ถือการสอนศาสนาและศีลธรรมเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นยิ่ง แม้เมื่อกำหนดไม่ให้สอนศาสนาในโรงเรียนเป็นทางการแล้ว สังคมอเมริกันก็ยังคงต้องการให้เด็กเรียนรู้ศาสนาของตน ทั้งเพื่อประโยชน์ในทางจริยธรรม และในแง่การสืบทอดมรดกและความมีชีวิตจิตใจแบบอเมริกัน นอกจากการไปเรียนในโรงเรียนสอนศาสนาที่ตั้งขึ้นต่างหากแล้ว ก็มีการพยายามจัดสอนในรูปลักษณะอื่น ๆ ซึ่งได้ปรากฏออกมาเป็นปัญหาให้สังคมและศาลได้ถก

เถียงวินิจฉัยกันอยู่เรื่อย ๆ เช่น จะไม่สอนศาสนาในอาคารโรงเรียน แต่จะสอนบนพื้นที่ในบริเวณโรงเรียนได้หรือไม่ จะสอนในตัวอาคารโรงเรียน แต่ไม่สอนในเวลาเรียนได้หรือไม่ บางทีรัฐบาลรัฐใช้อำนาจบริหาร กำหนดให้มีการสอนศาสนาและศีลธรรมในโรงเรียนในรัฐของตน บางทีก็ออกกฎหมายบังคับให้ถือข้อปฏิบัติทางศาสนาบางอย่าง เช่น การอ่านไบเบิลประจำวัน หรือคิดทำบทธวดอ่อนนวยพรพระเจ้าที่เป็นกลาง ให้พวกที่นับถือศาสนาเทวนิยมต่างศาสนากันใช้ร่วมกันได้ แต่แล้วก็มีผู้ทำเป็นคดีขึ้นศาล ศาลตัดสินให้รัฐแพ้ไปก็มี ดังนี้ เป็นต้น

แม้แต่คำว่า "ศาสนา" (religion) ที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ก็มีปัญหา मतตลอดว่าหมายถึงอะไร แคไหน ก่อนนั้น (ราว พ.ศ. ๒๔๔๓) ศาลอเมริกันวินิจฉัยให้คำจำกัดความว่า ศาสนา หมายถึงการบูชาเทพสูงสุด และต่อมายังไขความว่า หมายถึงการมีความสัมพันธ์กับพระเจ้าผู้สร้างโลกสร้างมนุษย์ รวมไปถึงการที่จะต้องเคารพเชื่อฟังเทพเจ้าสูงสุดนั้นด้วย ศาลอเมริกันจำกัดความและไขความอย่างนี้เพราะคนอเมริกันสมัยนั้นรู้จักแต่ศาสนาแบบศรัทธาต่อเทพเจ้าหรือต่อบรมเทพเท่านั้น หารู้จักศาสนาในความหมายอย่างที่ชาวพุทธเข้าใจไม่ เมื่อเขาจำกัดความหมายอย่างนี้ พระพุทธศาสนาก็ไม่เข้าข่ายที่จะเป็นศาสนาตามบัญญัติของเขา ต่อมาเมื่ออเมริกันติดต่อกับคนชาติอื่น โดยเฉพาะทางเอเชียมากนั้น และมีคนทางเอเชียเข้าไปในอเมริกามากขึ้น

เรื่องนี้ก็เลยเป็นปัญหาอีก ราว ๆ พ.ศ. ๒๔๙๐ ศาลอเมริกันก็ต้องเปลี่ยนคำจำกัดความคำว่า "ศาสนา" ใหม่อีก โดยหาทางพูดให้คลุมถึงพระพุทธศาสนาเป็นต้นด้วย แต่เมื่อขยายความหมายออกไปอย่างนั้นแล้ว ปัญหาใหม่ ๆ ในแง่อื่น ๆ ก็ตามเข้ามาอีก ชักจะเกิดความซับซ้อนยุ่งยากมากขึ้น เช่น ดีไม่ดี ไป ๆ มา ๆ การปฏิบัติตามคำจำกัดความนั้นก็จะไปขัดแย้งกับตัวหลักการเสียเอง เช่นกลายเป็นการไปปิดกั้นการแสวงปัญญาของผู้เรียนเสียอีก เป็นต้น

ยิ่งมาถึงปัจจุบันนี้ ที่คนอเมริกันกำลังตื่นตระหนกกันว่า สังคมของตนมีความเสื่อมโทรมทางจิตใจและตกต่ำทางจริยธรรมมาก จึงเรียกร้องกันใหญ่ให้เอาศีลธรรมกลับมาเสียเรียกร้องให้สอนศาสนาและศีลธรรม ตามหลักศาสนาที่มากขึ้น ความขัดแย้งถกเถียงกันในเรื่องนี้ก็จึงหนาหูขึ้นอีกเมื่อแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ คนอเมริกันมีความคิดเห็นแยกเป็น ๒ wan คือ

๑) พวกยืนหยัดแยก (Separatists) เห็นว่าจะต้องรักษาวิธีปฏิบัติที่ทำกันมาในระบบการศึกษาของอเมริกันไว้ให้มั่น โดยหลีกเลี่ยงอย่างเต็มที่เท่าที่จะทำได้ไม่ให้มีการสอนศาสนา จะต้องไม่ยอมให้พวกเคร่งคำสอนเดิมเข้ามาครอบงำ แต่พึงสังเกตว่า คำว่า "ศาสนา" ของพวกยืนหยัดแยกนี้หมายถึง ศาสนาเทวนิยม คือศาสนาที่นับถือเทพเจ้า

๒) พวกเคร่งคำสอนเดิม (Fundamentalists) อ้างว่าวิธีปฏิบัติในระบบการศึกษาที่ทำกันอยู่นี้ เป็นการกีดกัน

ศาสนาเทวนิยม โดยไปส่งเสริมศาสนาแบบมนุษยนิยมที่ไม่
นับถือพระเจ้า จึงจะต้องนำศาสนาคริสต์ตามแบบแผนเข้า
มาสอน

แต่เวลานี้ ยังมีฝ่ายที่ ๓ ขึ้นมาอีก พวกนี้บอกว่า
การศึกษาของอเมริกันที่รัฐจัดอยู่นี้ เป็นการทำผิดรัฐธรรมนูญ
เสียเอง คือ ในขณะที่รัฐกีดกันศาสนาอื่นๆ ออกไปไม่ให้
สอนในโรงเรียนนั้น รัฐกลับดำเนินการจัดสอนและบังคับให้
นักเรียนเรียนศาสนาหนึ่งศาสนาเดียวโดยเฉพาะ ที่เรียกว่า
"ศาสนาประชาชาษฎ์ของอเมริกา" (American Civil Religion)
ซึ่งเป็นปฏิบัติการยึดเยียดลัทธิ หรือยึดใส่ความเชื่อแก่เด็ก
(indoctrination) โรงเรียนอเมริกันไม่ได้ตั้งตนเป็นกลางในทาง
ศาสนาเลย แต่กำลังกำหนดให้เรียนเพียงศาสนาหนึ่งเดียว

ฝ่ายที่ ๓ นี้ พูดต่อไปอีกว่า ศาสนาหนึ่งเดียว คือ
ศาสนาประชาชาษฎ์อเมริกันนี้ มีองค์ประกอบอยู่ ๓ อย่าง
ได้แก่ *ลัทธิคลังวิทยาศาสตร์* (scientism) ซึ่งหลงไหลใน
อานุภาพของวิทยาศาสตร์จนเลยเถิด เกินความเป็นจริง ทำ
ให้การแสวงหาสัจธรรมเกิดความคับแคบไม่สมบูรณ์ *ลัทธิ-
ชาตินิยมอเมริกัน* (American nationalism) ซึ่งมุ่งแต่จะทำเด็ก
ให้เป็นอเมริกันอย่างเดียว จนเกิดความคับแคบในหลาย
เรื่อง เช่นกลายเป็นการยึดเยียดลัทธิการเมือง ให้รู้แต่ประ-
ชาธิปไตยแบบอเมริกัน ไม่รู้จักประชาธิปไตยแบบอื่นซึ่งก็มี
อยู่ และ*ศาสนาคริสต์* (Christianity) ซึ่งทำให้เด็กมีความรู้
เรื่องศาสนาอย่างคับแคบ จำกัดอยู่แค่เรื่องราวของศาสนา

คริสต์ เช่น การฉลองวันสำคัญต่าง ๆ ฝ่ายที่ ๓ นี้เสนอให้เป็นกลางทางศาสนาอย่างแท้จริง โดยสอนศาสนาต่าง ๆ ให้เด็กรู้จักแล้วคิดพิจารณาเลือกสังฆกรรมเอาเอง

ประเทศอเมริกา อาจจะถูกกล่าวขำขำนานาญในเรื่องต่าง ๆ มากมายหลายอย่าง แต่ในเรื่องศาสนาและจริยธรรมนี้ อเมริกายังสับสนวุ่นวายมาก และในบางแง่ก็อาจเรียกว่ายังเตาะเตะ ๆ อยู่ จะถือเป็นตัวอย่างได้ก็คงเฉพาะในแง่ที่เป็นบทเรียน แต่จะเป็นแบบอย่างหาได้ไม่

ในเรื่องนี้ ประเทศไทยมีสภาพและประสบการณ์แตกต่างจากอเมริกามาก ศาสนาที่นับถือก็มีลักษณะและหลักการพื้นฐานต่างกันไปคนละทิศคนละทาง จนรัฐธรรมนูญอเมริกัน โดยทางศาลสมัยก่อนมองไม่เห็นพุทธศาสนาอยู่ในคำว่าศาสนา อีกประการหนึ่ง ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทย ที่เป็นพุทธศาสนิกชน ก็ถือหลักคำสอนลงกันได้เป็นอย่างดีอย่างหนึ่งอย่างเดียว ไม่แตกแยกไปคนละทางอย่างในอเมริกา และในประการสำคัญ การสอนพุทธศาสนาโดยหลักการก็ไม่อาจจะเป็นการยึดเยียดลัทธิ หรือการยึดใส่ความเชื่อขึ้นมาได้ เพราะดังเป็นที่รู้จักอยู่แล้วว่า พระพุทธศาสนาไม่เป็นศาสนาที่บังคับศรัทธา แต่ตรงข้าม เป็นศาสนาแห่งปัญญา ซึ่งถือเป็นหลักการสำคัญขั้นพื้นฐานทีเดียวว่า จะต้องสอนโดยให้ผู้เรียนหรือผู้ฟังรู้จักคิดพิจารณาใช้วิจารณ์ญาณวินิจฉัย ตรวจสอบ ชั่งตวง และตัดสินใจเลือกด้วยตนเอง

การสอนศาสนาแบบยึดเยียด ย่อมขัดต่อหลักการของ พระพุทธศาสนา ถ้าใครได้สอนพระพุทธศาสนามาด้วยวิธี ยึดเยียดลัทธิหรือยึดใส่ความเชื่อ ก็เป็นความผิดพลาดในการ สอนของผู้นั้นหรือคนเหล่านั้นเอง ซึ่งจะต้องไปหาทางปรับ ปรุงคุณภาพของผู้สอนและแก้ไขปรับปรุงวิธีสอนกันเอง เป็น คนละเรื่องคนละประเด็นปัญหา กัน ไม่ใช่เรื่องของตัววิชา พระพุทธศาสนา จะเหมาคลุมเอาไม่ได้ ต้องแยกให้ถูกต้อง

ที่จริงน่าจะคิดในทางตรงข้ามว่า เรายังโชคดีที่หลัก การของพระพุทธศาสนาเอื้ออำนวยอยู่แล้ว ที่จะสอนแบบ พัฒนาปัญญา เรายืนอยู่บนฐานที่ดีกว่าและพร้อมกว่าอยู่ แล้ว ควรจะเดินหน้าโดยฉวยโอกาสพัฒนาครูและวิธีสอนขึ้น มาให้สอดคล้องรับกันไปเลย

จะยึดเยียด หรือจะปล่อยตามใจ ก็ไม่ใช่ทางสายกลาง

๑๓. ในทางการศึกษา มีการย้ากันมากกว่า ไม่ให้สอน แบบยึดเยียด แต่มักจะไม่พูดกันให้ชัดแจ้งถึงแง่มุมต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้ เลยบางที่จะกลายเป็นเพียงการพูดตาม ๆ กันไป และทำให้มีการปฏิบัติผิดพลาด กลายเป็นเกิดผลเสีย หายไปก็ได้

การยึดเยียดนั้น ตรงข้ามกับการตามใจ ซึ่งไม่ถูกต้อง ด้วยกันทั้งสองอย่าง การยึดเยียดก็เป็นสุดโต่งไปข้างหนึ่ง

การตามใจ คือ ทำตามใจผู้เรียน หรือปล่อยให้ผู้เรียนทำตามใจตนเอง ก็เป็นสุดโต่งไปอีกข้างหนึ่ง การยึดเยียดเป็นการกระทำความรุนแรงโดยฝ่ายผู้สอน แต่การปล่อยตามใจชอบ ก็เป็นการหนุนหรือส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นผู้มีพฤติกรรมรุนแรง การยึดเยียดมักมีลักษณะเป็นการทำตามใจตนเองอย่างหนึ่ง ในขณะที่การทำตามใจชอบก็มักมีลักษณะเป็นการกระทำต่อผู้อื่นโดยอาการยึดเยียด นอกจากนั้น การยึดเยียดก็ดี การปล่อยตามใจก็ดี เป็นการทำข้างเดียว ไม่เป็นการร่วมมือหรือมีส่วนร่วมในการปฏิบัติต่อกัน

ทางสายกลาง หรือการกระทำที่พอดี ๆ ก็คือ การให้ได้รู้ในสิ่งที่ควรรู้ ให้ได้คิดในสิ่งที่ควรคิด แต่ให้รู้จักนำเสนอในลักษณะที่น่าสนใจท้าทาย และรู้จักกระตุ้นเร้าให้เกิดความสนใจ ชักนำไปสู่รู้จักเรียนรู้ รู้จักคิดพิจารณา เพื่อจะตัดสินใจเลือกได้ด้วยปัญญาที่มีสติสุขุมรอบคอบ มองเห็นเหตุผลและคุณโทษ ชั่งตวงถึงประโยชน์ตนประโยชน์ผู้อื่น อย่างน้อยไม่ให้เป็นการเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย ได้เรียนรู้ทั้งเนื้อหาข้อมูล และฝึกฝนความรู้จักคิด พร้อมทั้งพัฒนาชีวิตเคียงกันไปทุกด้าน ให้การเรียนเป็นกิจกรรมร่วมกันที่ทั้งผู้สอนและผู้เรียนทั้งสองฝ่ายร่วมมือประสานงานมีบทบาทแสดงต่อกัน

ถ้าร่างกายของเด็กไม่ต้องการ หรืออาหารที่เด็กรับประทานพออิ่มอยู่แล้ว ก็ยังขึ้นเอามาให้กินหรือให้กินเพิ่มเข้าไปอีก ก็เป็นสุดโต่งในทางยึดเยียด เมื่อเด็กจะลองเสพเฮโรอีน หรือเด็กท้องเดินแต่ไม่ยอมกินยา ถ้าปล่อยแล้วแต่

เด็ก ก็เป็นสุดโต่งในทางตามใจ แต่ถ้าอาหารนั้นเด็กควรจะได้รับประทาน เพราะร่างกายต้องการ หรือยานั้นเด็กควรจะกิน เพราะบำบัดโรคที่กำลังเป็น การให้เด็กรับประทานอาหารหรือกินยานั้น ไม่เป็นการยึดเยียด ถึงแม้เด็กจะไม่อยากกิน ก็ไม่ควรตามใจ แต่จะทำอย่างไรให้เด็กกินโดยไม่ฝืนและไม่ซีใจ เช่นด้วยการปรุงแต่งให้น่ากินชวนรับประทาน หรือพูดจูงใจให้เด็กเกิดความยินดี หรือชี้แจงคุณประโยชน์ให้เด็กเห็นชอบด้วยเหตุผล แล้วยอมทำด้วยความเต็มใจ หรือจะทำด้วยวิธีอื่นใด ให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้ด้วยดี ทั้งหมดนี้ก็เรียกว่าเป็นทางสายกลาง ซึ่งแล้วแต่ใครจะหาจุดพอดีได้อย่างไร

รู้จักคิด รู้จักจำ ไม่ทำให้ยึดเยียด

การยึดเยียดมี ๒ อย่าง คือ *ยึดเยียดเนื้อหา* กับ *ยึดเยียดความคิด* การยึดเยียดเนื้อหา มักมาด้วยกันกับการเรียนแบบท่องจำ คือเอามาสอนให้จำเข้าไป ๆ ไม่รู้จักคิดหรือคิดไม่เป็น ส่วนการยึดเยียดความคิด ก็เป็นเรื่องของการยึดเยียดลัทธิหรือยึดใส่ความเชื่อ (indoctrination) อย่างที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งทำให้ผู้เรียนไม่มีโอกาสคิดพิจารณาเลือกตัดสินใจด้วยตนเอง นำไปสู่ผลเสียคือไม่รู้จักคิด หรือคิดไม่เป็น ปิดกั้นการพัฒนาศักยภาพ และขัดต่อความเป็นประชาธิปไตย

การยึดเยียดเนื้อหาก็ตาม การยึดเยียดความคิดก็ตาม มักเป็นปัญหาเนื่องจากการสอน ถ้ารู้จักสอนหรือสอนเป็น มีการสอนที่ดีได้ผล จะสามารถทำให้ผู้เรียนรู้จักคิดหรือคิดเป็น และเมื่อสอนได้อย่างนั้น เนื้อหาที่มีแม้มาก แต่ถ้าไม่เกินไปจนกลายเป็นแออัดหรือเต็มล้น และไม่เน้นว่าจะต้องจำ เนื้อหานั้นก็จะเป็นข้อมูลของความคิด ที่จะเอาไปคิดสร้างสรรค์ได้มากและเลือกใช้ได้มาก ส่งเสริมความรู้จักคิดหรือคิดเป็นให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

ปัจจุบันนี้ในวงการการศึกษา มีการติเตียนการเรียนด้วยวิธีจำกันบ่อยมาก จนบางครั้งก็กลายเป็นสุดโต่งไปเหมือนจะไม่ให้ต้องจำอะไรเลย เอาแต่จะให้รู้จักคิดหรือคิดเป็นอย่างเดียว แท้จริงนั้น การเรียนจำที่พึงรังเกียจ หมายถึงการสักแต่จำ หรือจำโดยไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจความหมาย อย่างที่เรียกว่าจำอย่างนกแก้วนกขุนทอง จำสิ่งที่ไม่ควรจำ จำเลอะเทอะเปรอะ ๆ ไป และจำไว้อย่างนั้นเอง ไม่รู้จักเอาสิ่งที่จำมาใช้ประโยชน์ คือไม่เชื่อมโยงกับความรู้จักคิด หรือไม่มีความรู้จักคิดควบคู่อยู่ด้วยนั่นเอง เรียกสั้น ๆ ว่าไม่รู้จักจำ หรือจำไม่เป็น แต่ถ้ารู้จักจำ หรือจำเป็นแล้ว ก็เป็นประโยชน์ในการศึกษา ในการพัฒนา และดำเนินชีวิตมาก เพราะเป็นคู่กันกับความรู้จักคิด เรียกว่า รู้จักคิด รู้จักจำ คนที่มีทั้งรู้จักคิดและรู้จักจำ ย่อมได้เปรียบกว่าคนที่รู้จักคิดอย่างเดียว หรือรู้จักจำอย่างเดียว ความรู้จักจำหรือจำเป็น นั้นมีลักษณะที่สำคัญคือ

- ๑) จำสิ่งที่ควรจำ หรือรู้จักเลือกจำสิ่งที่เป็นประโยชน์
- ๒) จำรู้เรื่อง คือ จำอย่างเข้าใจความหมาย รู้เข้าใจเรื่องที่จำ
- ๓) จำโดยโยงกับการคิดหรือการใช้งาน โดยมีความรู้จักคิดอยู่ด้วย เพื่อจะเอาข้อมูลของความจำไปใช้อย่างฉลาด

คนที่รู้จักคิดหรือคิดเป็น ยิ่งจำได้มาก เขาก็ยิ่งดีใจ เพราะเมื่อพบเนื้อหา มาก ก็ได้อะไรของความคิดไว้มาก เท่ากับว่าเขาได้หรือมีข้อมูลมาก ๆ ที่จะเอาไปคิดสร้างสรรค์ หรือเลือกใช้ได้เต็มที่ ถึงแม้สมัยนี้เทคโนโลยีด้านข่าวสารข้อมูลจะเจริญมาก มีเครื่องบันทึกเสียงและคอมพิวเตอร์ที่สามารถเก็บข้อมูลได้มากมายและแม่นยำ แต่ความจำก็ยังจำเป็นและเป็นประโยชน์มากสำหรับคน มิใช่ว่าเทคโนโลยีเหล่านั้นจะทำงานภาคความจำให้เราได้ทั้งหมด การปฏิบัติที่ฉลาดต่อเรื่องนี้ในสมัยนี้ จึงอยู่ที่การรู้จักจัดสรรแบ่งงานว่า อะไรเราจะจำเอง อะไรจะให้คอมพิวเตอร์จำ

จะหลบการยึดเยียดแต่กลายเป็นปิดกั้นปัญญา/ประชาธิปไตย จะห้ามนักปราชญ์ เพื่อให้โอกาสแก่ใจ

ส่วนในด้านการยึดเยียดความคิด นักการศึกษาบางท่านระแวงการยึดเยียดลัทธิหรือยึดใส่ความเชื่อ (indoctrination) มาก จนกระทั่งจะไม่ยอมให้สอนลัทธิศาสนา ความเชื่อ

ถือ ตลอดจนคุณธรรมตามแนวความคิดทุกอย่างเท่าที่มีตกทอดมาจากอดีต เพราะกลัวจะเป็นการสร้างอุปาทาน (value) จึงจะให้ตั้งต้นกันใหม่ทั้งหมด โดยจะให้นักเรียนสร้างระบบอุปาทาน (value system) ของตนขึ้นเอง หรือไม่มีอุปาทานเลย ด้วยการคิดอย่างอิสระเสรีและตัดสินใจเลือกด้วยตนเอง ในการเรียนการสอนให้มีแต่การมีส่วนร่วมแสดงออกต่อกันระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนเท่านั้น โดยครูนำเสนอปัญหาขึ้นมา เช่นถามว่า

การทำแท้ง การสังหารยิวของพวกนาซี การลอบสังหารเฮโรอีน การหลอกลวง ดีหรือไม่ การที่คนตายเพราะระเบิดปรมาณูที่เมืองนางาซากิ มีค่าเท่ากับการตายเพราะอุบัติเหตุรถชนกันหรือไม่ ในคราวแห่งแล้งอดอยากไม่มีอะไรจะกินแล้ว เอาเด็กมาฆ่ากินดีไหม หรือคำถามในทำนองว่า ถ้าระเบิดนิวเคลียร์ลง คนทั้งประเทศจะตายหมด มีที่หลบภัยजूได้ ๖ คน มีคนสมัคร ๑๐ คน มาจากเพศ ผิด สถานะ อาชีพต่าง ๆ ถ้าท่านเป็นรัฐบาล จะเลือกคนไว้สืบต่อเผ่าพันธุ์มนุษย์ จะเอาใครไว้บ้าง ฯลฯ แล้วให้เด็กแสดงความคิดเห็นว่าถูกต้องหรือไม่ อย่างไรไหนถูกต้อง หรือจะเอาอย่างไร

ครูเพียงแต่ดำเนินรายการ และช่วยให้เด็กเข้าถึงข้อสรุปของตนเอง ครูไม่สอนหลักจริยธรรมใด ๆ ให้ (แต่ในทางปฏิบัติที่ครูต้องร่วมถกเถียง มักหนีไม่พ้นที่ครูจะแสดงความเห็นไปตามหลักจริยธรรมที่ตนยึดถือ เช่น เมื่อเด็กตอบว่าการลอบสังหารเฮโรอีน เป็นสิ่งที่ควรทำ การโกงไม่เสียหาย ครู

ทั่วไปจะจนปัญญา ที่จะหลีกเลี่ยงการอ้างจริยธรรมที่ยึดถืออยู่แล้ว) ในที่นี้จะไม่วิจารณ์ว่าการสอนแบบนี้ได้ผลหรือไม่ แต่น่าจะพิจารณาในหลักการ

แท้จริงนั้น การสอนหลักจริยธรรมตามคำสอนของศาสนาหรือวัฒนธรรมที่สืบกันมา ตลอดจนความคิดของปราชญ์ในอดีต ไม่จำเป็นจะต้องเป็นการยึดเย็ดใส่ลัทธิความเชื่อ ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เป็นอย่างนั้นหรือไม่อยู่ที่การสอน คือรู้จักสอนหรือสอนเป็นหรือไม่ และใช้วิธีสอนอย่างไร ถ้าสอนเป็น นอกจากจะได้ผลทางจริยธรรมโดยตรงแล้ว จะเกิดประโยชน์มากมาย ทั้งในด้านการได้ข้อมูลความคิด การฝึกความรู้จักคิด ได้พัฒนาการทั้งทางจิตและปัญญา แต่ในทางตรงข้าม การไม่สอนจะเสียผลทางการศึกษาเป็นอย่างมาก

ในแง่ผลเสียหาย เมื่อไม่สอนคุณธรรมและจริยธรรมของระบบที่มีอยู่ก่อนแล้ว

๑) เป็นการปิดกั้นสติปัญญาของเด็ก หรือปิดกั้นโอกาสในการพัฒนาปัญญาของผู้เรียน ในการศึกษา ผู้เรียนควรได้รับข้อมูล ทั้งในด้านความรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่เรียนอย่างกว้างขวาง คำสอนทางศาสนาและจริยธรรม ก็คือข้อมูลทั้งด้านความรู้และความคิดเห็นจากคนอื่นนอกห้องเรียน นักเรียนที่รู้จักคิด ย่อมไม่ต้องการจำกัดตัวอยู่แค่การฟังความคิดเห็นภายในห้องเรียน จากครูและเพื่อนนักเรียนเท่านั้น ทั้งนี้มิใช่ว่าจะไม่เชื่อถือครู ที่จริงก็เคารพเชื่อถือ

ครูอยู่ แต่เชื่อว่า คนอื่นๆ ที่ตายไปแล้วมากมาย ที่เป็น
 ประชาชนก็มาก เป็นศาสดาก็มี ท่านเหล่านี้ย่อมมีความรู้และ
 ความคิดเห็นที่ดี ๆ ควรจะรับฟัง เมื่อมีเวลาจำกัด ก็เลือก
 เอาข้อมูลจากคนที่ยอมรับกันว่ายอดเยี่ยมที่สุด เป็นจุดเริ่มต้น
 ควรจะได้รับฟังข้อมูลจากท่านเหล่านี้เป็นบุคคลที่ ๓ หรือ
 ฝ่ายที่ ๓ เพิ่มจากครูและนักเรียนในห้องเรียนที่แคบนิดเดียว
 เป็นการเปิดหูเปิดตาออกไปสู่โลกกว้าง และยืดขยายออกไป
 ในกาลเวลานานไกล เพื่อเก็บเอาประโยชน์มาบำรุงสติ
 ปัญญาให้มากและให้ดีที่สุด

๒) เป็นการปฏิบัติผิดหลักการและแบบแผนของ
 ระบอบประชาธิปไตย ซึ่งต้องการให้มีการรับฟังความคิด
 เห็นของกันและกัน โดยที่สมาชิกของสังคมทุกคนควรมีสิทธิ
 และโอกาสที่จะแสดงความคิดเห็น แต่ในการสอนแบบไม่ได้
 สอนคำสอนในศาสนาและวัฒนธรรมนั้น คนที่ตายไปแล้วซึ่ง
 คำพูดคำสอนของท่านมีบทบาทอยู่ในสังคม ถูกปิดโอกาสไม่
 ให้พูดจาชี้แจงอะไรเลย ครูควรทำหน้าที่เป็นสื่อกลางช่วยนำ
 เอาข้อมูลคำสอน และความคิดของท่านมาบอกกล่าวแก่ผู้
 เรียน ในการปฏิบัติเช่นนี้ครูมิใช่เอาคำสอนของท่านมากำ
 หนดบังคับให้เชื่อตาม แต่นำมาบอกให้เป็นฐานสำหรับการ
 คิดพิจารณา จึงไม่เป็นการยึดเยียดใส่ให้

๓) ไม่ว่าจะในหลักสูตรจะมีวิชาศีลธรรมหรือไม่ ไม่ว่าจะ
 ครูจะสอนจริยธรรมตามหลักศาสนาหรือไม่ โรงเรียนก็กำลัง
 สอนจริยธรรมอย่างเงียบ ๆ หรือโดยไม่รู้ตัวตลอดเวลาอยู่แล้ว

แต่จริยธรรมที่โรงเรียนสอนเจียบนี้ มักเป็นจริยธรรมทางฝ่ายลบ เช่นเป็นที่ถ่ายทอดค่านิยมที่ไม่ดีต่าง ๆ ซึ่งแพร่หลายอยู่ในสังคม เช่น ค่านิยมบริโภค ค่านิยมฟุ้งเฟ้ออวดโก้ การเรียนเพื่อมุ่งหารายได้ ความเห็นแก่ตัว การแก่งแย่งแข่งขัน เอาดีคนเดียว เป็นต้น ตลอดจนความเชื่อและคำสอนทั้งทางศาสนา ทางไสยศาสตร์ และทางจริยธรรม ที่รับฟังรับถ่ายทอดมาอย่างคลาดเคลื่อนว่าแหวง นักเรียนย่อมถูกชักจูงหรือถูกข่มแทรกโดยค่านิยมเป็นต้นเหล่านี้อยู่แล้ว จากเพื่อนบ้าง จากบรรยากาศในโรงเรียน และสภาพแวดล้อมในสังคม ตลอดจนสื่อมวลชนบ้าง การที่จะให้ห้องเรียนจริยธรรมมีแต่นักเรียนกับครูเท่านั้น จะให้เป็นกลางทางอุปาทาน (values-neutral) หรือปลอดอุปาทาน (value free) จึงไม่อาจเป็นจริง เพราะมีฝ่ายที่ ๓ เข้ามาร่วมแสดงบทบาทอยู่ด้วยแล้ว เจียบ ๆ และฝ่ายที่ ๓ นั้นถูกปล่อยให้มีโอกาสเต็มที่ที่จะครอบงำความคิดและการตัดสินใจของนักเรียนเสียด้วย จึงควรเปิดโอกาสให้พระศาสนาและนักปราชญ์เข้ามาพูดบ้าง

ในทางตรงข้าม การสอนจริยธรรมตามหลักศาสนา ถ้าสอนให้ถูกต้องตามหลักปรโตโมสะและโยนิโสมนสิการ จะบังเกิดคุณประโยชน์ในทางการศึกษา นอกเหนือจากคุณค่าทางจริยธรรมโดยตรง อีกหลายประการ ดังนี้

๑) ในการสอนที่ถูกต้อง คำสอนทางจริยธรรมหรือหลักธรรมของพระพุทธศาสนาจะถูกนำเสนอ ในฐานะที่เป็น

ข้อมูลของความคิดทางจริยธรรม ซึ่งช่วยให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่ความคิด เป็นฐานสำหรับการคิดพิจารณาต่อไป

๒) สามารถเก็บเกี่ยวเอาผลผลิต แห่งภูมิธรรมภูมิปัญญาของคนในอดีตมากมาย ที่สะสมกันมาตลอดเวลายาวนาน นำมาปูเป็นพื้นฐานให้แก่ตนภายในเวลาชั่ววินาทีเดียว เหมือนขึ้นยืนบนกองอิฐแห่งปัญญา ของอารยธรรมมนุษย์ เข้าถึงจุดสุดยอดหรือส่วนที่ดีที่สุด แห่งภูมิธรรมภูมิปัญญาของมนุษย์เท่าที่มีมาแล้วทั้งหมดได้ในเวลาอันรวดเร็ว ไม่ต้องมาเริ่มตั้งต้นกันใหม่

๓) การศึกษาหลักธรรมอย่างถูกต้องตามหลักการของพระพุทธศาสนา คือการรู้จักคิดพิจารณาให้เห็นเหตุผล และรู้จักตรวจสอบซึ่งตรอง เลือกตัดสินใจ ทำให้มีการฝึกความรู้จักคิด พร้อมกันไปกับการฝึกฝนทางจริยธรรมทั่ว ๆ ไป ให้เกิดการพัฒนาชีวิตอย่างรอบด้าน ผู้เรียนอย่างถูกต้อง จะไม่จมลงใต้กองคำสอน แต่จะพ้นเลยขึ้นไป โดยเข้าถึงอิสรภาพในระดับต่าง ๆ ตามลำดับทุกชั้นตอน

**ถ้าเรียน และสอนไม่ถูกต้อง
วิทยาศาสตร์ก็กลายเป็นวิชาที่ยึดเย็ด**

ขณะนี้ ในประเทศอเมริกา นอกจากพวกที่เรียกร้องให้สอนจริยธรรมตามหลักศาสนาพื้นเดิมแล้ว ก็มีการสอนจริยธรรมแนวใหม่ ๒ แบบ กำลังแพร่หลายอยู่เป็นคู่แข่งกัน

คือ ขบวนการชำระอุปาทาน (the values clarification movement) มี Sidney Simon เป็นผู้นำ กับขบวนการพัฒนาศีลธรรมแนวปัญญา (the cognitive moral development movement) ซึ่งมี Lawrence Kohlberg เป็นหัวหน้า ทั้งสองขบวนการนี้ เป็นความพยายามตามประเพณีของสังคมอเมริกันที่จะหลีกเลี่ยงการสอนศาสนาโดยตรง และทำตามหลักการที่จะไม่ยึดเยียดใส่ลัทธิความเชื่อ หลังจากเริ่มกันมาได้ไม่กี่ปี ขบวนการที่ ๑ เริ่มถูกวิจารณ์มากขึ้น ๆ ว่าไม่ได้ผล หรือทำให้เกิดผลเสียหาย ไม่บรรลุจุดหมายในการพัฒนาจริยธรรม ในที่นี้ขอให้พิจารณาขบวนการทั้งสองนี้ตามเหตุผลที่ได้กล่าวมาแล้ว

อย่างไรก็ตาม การสอนจริยธรรมแบบชำระอุปาทานนี้ ถ้านำมาประยุกต์ใช้ก็เป็นประโยชน์ คือเอามาใช้เป็นขั้นตอนเบื้องต้นในการสอน โดยให้นักเรียนคิดพิจารณา พร้อมทั้งถกเถียงกับครูเพียงลำพัง ๒ ฝ่าย แล้วเลือกตัดสินใจเอง ก่อน จากนั้นครูจึงเป็นสื่อพาฝ่ายที่สาม คือ หลักศาสนาและวัฒนธรรมมาแล้วทีละคนๆ หรือปรัชญาของคนที่แตกต่างกัน ให้ผู้เรียนได้รู้และพิจารณาว่า เรื่องอย่างนั้น ท่านผู้มีชีวิตอยู่ในอดีตได้เคยคิดกันมาแล้ว และว่าไว้อย่างไร ซึ่งผู้เรียนจะได้ข้อมูล และข้อพิจารณาเพิ่มเข้ามาจากความรู้ตามระบบของท่าน แล้วใช้ความคิดอิสระของตนพิจารณาต่อไปอีก เป็นการฝึกฝนความรู้จักคิด และเสริมปัญญา ได้ประโยชน์ครบถ้วนทุกข้อ แต่ก็จะต้องระวังอุปสรรคใหญ่ คือ พอสรุปมติ

ของตนเองในขั้นต้นแล้ว ผู้เรียนอาจจะติดอยู่กับอุปาทานของตัวเอง หมดอติสรภาพ ไม่อาจเดินหน้าพัฒนาตนเองได้ต่อไป

ก่อนจะผ่านเรื่องการยึดเยียดนี้ไป ขอตั้งข้อสังเกตเป็นเครื่องเตือนสติไว้ว่า การกระทำที่เป็นการยึดเยียดหรือไม่ นั่นว่าโดยทั่วไปแล้วอยู่ที่วิธีปฏิบัติต่อสิ่งที่จัดให้เรียนมากกว่าจะอยู่ที่เนื้อหาของวิชาที่จัดให้เรียน เฉพาะอย่างยิ่งก็อยู่ที่การสอนและวิธีสอนนั่นเอง (การยึดเยียดในกรณีนี้เป็นคนละอย่างกับการจัดใส่เนื้อหาให้มากเกินไป จนเกินกำลังที่จะรับได้ ซึ่งเป็นความยึดเยียด ในความหมายว่าแออัดยึดเยียด ไม่ใช่ความหมายที่กำลังพิจารณาในที่นี้)

คนส่วนมากพูดถึงการยึดเยียด โดยมองไปที่ตัววิชาหรือสิ่งที่จัดให้เรียน แล้วโดยไม่รู้ตัวก็กลายเป็นการสร้างภาพสำเร็จให้แก่วิชาต่าง ๆ แต่ละอย่างว่า วิชานั้นเป็นเนื้อหาที่ยึดเยียด วิชานี้ไม่เป็นการยึดเยียด ตัวอย่างที่เด่นในยุคที่ผ่านมา (สำหรับคนส่วนมาก รวมถึงขณะนี้ด้วย) ก็คือ วิชาวิทยาศาสตร์ เรามีความเชื่อสืบ ๆ กันมา จนกลายเป็นความยึดถือโดยไม่รู้ตัวว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์อย่างเดียวเป็นความรู้ที่ถูกต้อง และวิธีหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์ เป็นวิธีการอย่างเดียวที่จะนำไปสู่การรู้ถึงสัจธรรม ความรู้อย่างอื่นและวิธีการอย่างอื่น ที่ไม่สอดคล้องกับวิทยาศาสตร์ เราถือว่าผิดหมด ถ้ากำหนดให้เรียนเนื้อหาวิชาเหล่านั้น เราถือว่าการยึดเยียด แล้วเราก็กำหนดให้นักเรียนเรียนเนื้อหาความรู้วิชาวิทยาศาสตร์ และวิธีการแบบ

วิทยาศาสตร์ โดยไม่มีความรู้สึกระแวงแม้แต่น้อยว่า จะมีใครว่าการจัดให้เรียนอย่างนี้ เป็นการผูกขาดยึดเยียด ได้แต่มองว่า นี่แหละคือความจริงแท้ และวิธีการที่จะให้เข้าถึงความจริงเท่านั้น

แต่ครั้นมาถึงขณะนี้ ในวงการวิทยาศาสตร์เอง ได้มีการตระหนักรู้กันมากขึ้นว่า วิธีหาความรู้และมองความจริงแบบวิทยาศาสตร์อย่างที่ยอมรับกันมานั้น มีความบกพร่องไม่สมบูรณ์ และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เล่าเรียนกันมาก็ไม่ใช่เป็นความจริงแท้ วิทยาศาสตร์แผนใหม่ เริ่มมองความจริงและวิธีการหาความรู้ ต่างออกไปจากที่เคยเชื่อและยึดถือกันมา พอมาถึงขั้นนี้ ก็เริ่มมีผู้ตั้งข้อกล่าวหาว่า การจัดหลักสูตรและการเรียนวิทยาศาสตร์เท่าที่ผ่านมา เป็น การยึดเยียด หลักสูตรการศึกษาของอเมริกันถูกกล่าวหาว่า เป็นการยึดเยียดความรู้ และความเชื่อแบบวิทยาศาสตร์ เป็นการปฏิบัติแบบผูกขาดยึดเยียด

พอถึงตอนนี้ ก็กลายเป็นการมาถึงหัวเลี้ยวหัวต่อแห่งการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในทางความคิด และการแสวงหาความจริง ซึ่งทำให้ต้องสงสัยว่า เราจะมองความจริง และใช้วิธีแสวงหาความจริงกันอย่างไรจึงจะถูกต้อง ทางสายกลางหรือความพอดีอยู่ที่ไหน คำตอบอย่างหนึ่งก็คือ ในด้านหนึ่ง เนื้อหาหรือข้อมูลอะไรที่ควรรู้ก็ต้องจัดให้ได้เรียนรู้ แต่พร้อมกันนั้นอีกด้านหนึ่ง ก็ให้มีการศึกษาเนื้อหาหรือข้อมูลเหล่านั้นด้วยวิธีการแห่งปัญญา ตามหลักโยนิโสมนสิการ

คือเปิดโอกาสให้ใช้ความคิดพิจารณา มิใช่สักแต่จะให้เชื่อตาม ๆ ไป

เรื่องสามัญของตนเองที่ควรจะต้องรู้ สิ่งดีที่ตนมีพิเศษ ที่จะให้และจะนำคนอื่นได้

๑๔. อีกด้านหนึ่งของการศึกษาพระพุทธศาสนาที่ควรพูดไว้ด้วย ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่มาก ในโอกาสที่จำกัดนี้ถึงจะต้องรวบรัด ก็น่าจะย่ออ้างไว้บ้าง แม้จะนิดหน่อยก็ยังดี นี่ก็คือ การศึกษาพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นความรู้หรือเป็นเรื่องของวิชาการ และการศึกษาพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นแหล่งสำคัญแหล่งหนึ่ง แห่งอารยธรรมของมนุษยชาติ

สำหรับประเทศไทยและสังคมไทย เราพูดได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นของสามัญ ที่คนไทยคุ้นเคยจนเคยชินเหมือนปลาคุ่นชินกับน้ำที่มันแหวกว่ายอยู่ วัตถุประสงค์เรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ปรากฏอยู่ทั่วไป เป็นของดาษดื่น ชินหูชินตาจนไม่รู้สึกสังเกต ถ้าว่าตามทีควรจะเป็น คนไทยก็ควรจะมีความรู้เป็นอย่างดีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา สามารถพูดเล่าหรือตอบคำถามทั่ว ๆ ไป เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาได้อย่างพร้อมทันที ในฐานะเป็นเรื่องราวของตนเองที่หอมล้อมอยู่รอบตัว แต่ปรากฏว่า ในสมัยปัจจุบันที่คนไทยหันไปสนใจวัฒนธรรม และสิ่งบริโภคนิยม

ใหม่จากสังคมอื่นภายนอก คนไทยน้อยคนจะเล่าเรื่องและตอบคำถามเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาได้แม้แต่ในเรื่องที่ง่าย ๆ มองในแง่หนึ่ง ก็เป็นเรื่องน่าอายที่คนของเราไม่รู้จักตัวเอง และเรื่องราวของตน การศึกษาจะต้องถือเป็นหน้าที่ที่จะให้คนไทยรู้เรื่องพระพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นเรื่องของตนเองนี้ อย่างเพียงพอตามที่ควรจะเป็น

เมื่อชาวต่างประเทศเข้ามาในเมืองไทย เขาย่อมถามถึงสิ่งที่เขาพบเห็น โดยเฉพาะสิ่งที่แปลกหูแปลกตาแก่เขาคำถามของเขา จึงเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นอันมากเมื่อคนไทยตอบเขาไม่ได้หรืออธิบายผิด ๆ ถูก ๆ บางครั้งก็ทำให้เกิดความเสื่อมเสียแก่ประเทศชาติ และความจริงก็ปรากฏว่าคนไทยส่วนมากตอบไม่ได้ หรืออธิบายผิด ๆ การศึกษาน่าจะถือเรื่องนี้เป็นข้อบกพร่องสำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งควรจะต้องแก้ไข

เมื่อนักศึกษาหรือนักเรียนไทย ไปศึกษาต่อในต่างประเทศ โดยเฉพาะในประเทศตะวันตก มักถูกถามหรือถูกเชิญให้พูด ให้ปาฐกถา หรือบรรยายเกี่ยวกับประเทศไทยและพระพุทธศาสนาของไทย และก็ปรากฏว่า นักศึกษาและนักเรียนไทยไม่ค่อยมีความพร้อม ที่จะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประเทศไทยหรือสังคมไทย ในอันที่จะแสดงออกให้เป็นการเชิดชูเกียรติแห่งประเทศชาติและสังคมของตนได้

อย่างไรก็ดี ความสนใจของคนตะวันตก โดยปกติก็เป็นเพียงการที่ได้เห็นคนอื่นมาจากต่างชาติ ต่างวัฒนธรรม แล้วก็เลยซักถาม ขอฟังด้วยความอยากรู้เรื่องราวเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมที่ต่าง หรือแปลกไปจากของเขาเท่านั้น แต่สำหรับเรื่องของพระพุทธศาสนานี้ มิใช่เป็นเพียงเท่านั้น

ในระยะหลายทศวรรษมาแล้ว ชาวตะวันตกได้มีความสนใจในพระพุทธศาสนากันมาก และเมื่อเวลาผ่านไปยิ่งใกล้ปัจจุบัน ความสนใจนั้นก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้นด้วย การที่ชาวตะวันตกสนใจพระพุทธศาสนานั้น มิใช่สนใจเพียงในฐานะเรื่องราวของประเทศชาติ และวัฒนธรรมที่แปลกแตกต่างจากเขาเท่านั้น แต่สนใจในแง่ของระบบความคิดค้ำสอนและการปฏิบัติ ที่จะช่วยให้คำตอบแก้ปัญหาในสังคมของเขา ในเรื่องที่เขายังติดตันอยู่หรือหาคำตอบไม่ได้ เช่น ปัญหาชีวิตจิตใจที่โถมทับสังคมของเขาเพิ่มหนักขึ้น ๆ มาตลอดเวลายาวนาน อย่างน้อยเขาก็หวังว่า หลักความคิดและการปฏิบัติบางอย่างในพระพุทธศาสนา อาจจะเป็นส่วนเติมเต็มให้แก่ระบบความคิดและการดำเนินชีวิตของเขา

ยิ่งมาในช่วงเวลาปัจจุบันที่ใกล้ที่สุดนี้ สังคมตะวันตกได้มาถึงจุดวิกฤตในทางปัญญา เกิดความรู้สึกแพร่ไปมากขึ้นว่า วิชาการต่างๆ ของตะวันตกมาถึงจุดติดตันไม่สามารถแก้ปัญหาของชีวิตและสังคมได้ ไม่สามารถนำมนุษยชาติไปสู่สวัสดิภาพและสันติสุข แต่ตรงข้ามอาจจะพาไปสู่หายนภาพ แม้แต่ความรู้และความคิดทางวิทยาศาสตร์ ก็กำลังมาถึงจุด

เปลี่ยน ดังที่ได้เกิดความตื่นตัวกันมากขึ้นในวงวิชาการ ที่จะแสวงหาคำตอบและทางออกใหม่ ๆ

ในการแสวงหาคำตอบและทางออกใหม่ ๆ นี้ ตะวันตกได้หันมาหาตะวันออกมากที่สุด ด้วยเหตุนี้ ในระยะใกล้ ๆ นี้ พระพุทธศาสนาจึงยิ่งได้รับความสนใจจากวงวิชาการ ตะวันตกมากขึ้น ดังที่การศึกษาและปฏิบัติพระพุทธศาสนาขยายตัวมากขึ้นในประเทศตะวันตก มีกลุ่มมีองค์กรเกี่ยวกับการศึกษาบ้างปฏิบัติบ้าง เพิ่มมากขึ้น เช่นที่มีความสนใจศึกษาทดลองกันมากในวงการจิตวิทยาขณะนี้ หรือดังที่นักวิทยาศาสตร์บางพวกหันมาอธิบายหลักความรู้ และแนวคิดพื้นฐานของวิทยาศาสตร์ โดยประสานกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา และปรัชญาตะวันออกอื่น ๆ

ไม่ว่าจะมองในแง่ที่เป็นเรื่องของตัวเองอย่างพื้น ๆ สามัญที่ตนควรจะต้องรู้ กิติ จะมองในแง่เป็นสมบัติที่มีค่าที่เราได้รับสืบทอดมาเปล่า ๆ ได้มาเองทันที ซึ่งมีอยู่แล้วพร้อมที่จะใช้ได้ ซึ่งเราควรจะทำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ กิติ จะมองในแง่ความทันต่อความเคลื่อนไหวก้าวหน้า ในวงวิชาการ กิติ จะมองในแง่เป็นสิ่งที่เรามีอยู่เป็นพิเศษ ซึ่งคนอื่นกำลังปรารถนา และเรามีโอกาสดีกว่าได้เปรียบกว่า ที่จะทำตนและสังคมของตน ให้ดีกว่าเหนือกว่าเขาได้บ้างอย่างน้อยในแง่หนึ่งนั้น กิติ จะมองในแง่เป็นภูมิธรรมภูมิปัญญาที่ตนมีต่างหากจากของผู้อื่น ซึ่งจะทำให้สังคมไทยมีอะไรที่จะให้แก่อารยธรรมของมนุษยชาติ และที่จะทำให้สามารถเป็น

ผู้นำเขาบ้างสักด้านหนึ่งในประชาคมโลก แทนที่จะเป็นผู้คอยตามและรับจากเขารำไป ก็ดี แต่ละอย่าง ๆ นั้น ก็พอเพียงที่จะเป็นเหตุผล ให้คนไทยควรจะต้องเรียนรู้พระพุทธศาสนา

โยงต่อจากแง่ของวิชาการนั้น มองให้กว้างออกไปอีก พระพุทธศาสนาได้เป็นแหล่งสำคัญแหล่งหนึ่ง แห่งอารยธรรมของโลก โดยเป็นพื้นฐานสำคัญส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมต่างๆ มากมายในซีกโลกตะวันออก เช่น ในอินเดีย จีน ญี่ปุ่น เกาหลี แม้ตลอดจนอินโดนีเซีย และเปอร์ดเซีย ทั้งยังโยงไปถึงกรีกและโรมัน ที่เป็นแหล่งอารยธรรมของตะวันตกด้วยความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนา นอกจากทำให้รู้เข้าใจตัวเองและพื้นฐานตนเองของสังคมไทยแล้ว ยังเชื่อมโยงออกไปให้เข้าใจสังคมและชีวิตจิตใจของชนชาติต่าง ๆ ในฝ่ายตะวันออกได้ง่ายขึ้นด้วย ตลอดจนเป็นฐานเทียบเคียงให้เข้าใจสังคมและชีวิตจิตใจของตะวันตกที่ต่างออกไป พร้อมทั้งมองเห็นสายสัมพันธ์ทั้งด้านบวกและด้านลบ ที่แล่นร้อยเป็นเหตุปัจจัยกันอยู่ในอารยธรรมของมนุษยชาติ

การมีความรู้ความเข้าใจมองเห็นกว้างไกล ได้ภาพรวมแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติทั้งหมด เป็นคุณสมบัติที่พึงต้องการอย่างหนึ่งสำหรับมนุษย์ผู้มีคุณภาพ ที่จะดำรงตนอยู่ในสังคมมนุษย์ยุคต่อไป ที่โลกนี้กำลังแคบลงจนกลายเป็นชุมชนเดียวกัน การศึกษาพระพุทธศาสนาในวงกว้าง ก็นวงถึงวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ด้วย การศึกษาที่จะรับมือ

กับความเจริญของโลกในยุคที่กำลังมาถึงข้างหน้า จะต้องมองไกลออกไป ให้ครอบคลุมถึงจุดหมายของการศึกษาระดับของการสร้างสรรค์คนให้เป็นสมาชิกที่ดีมีคุณภาพ ผู้สามารถช่วยสร้างสรรค์พัฒนามนุษยชาติได้ด้วย การศึกษาที่มนุษยชาติต้องการจึงได้แก่ การศึกษาเรื่องราวที่มีฐานโยงกว้างไกลทั้งในด้านกาลและเทศะ ดังเช่น การศึกษาพระพุทธศาสนา ซึ่งสนองจุดมุ่งหมายเช่นว่านี้ สำหรับสังคมไทย

หลักการที่ควรตรวจสอบ และปฏิบัติการที่ควรทบทวน

๑๕. จากข้อมูลและเหตุผลเท่าที่ได้กล่าวมาในข้อก่อน ๆ มีข้อสังเกตและข้อเสนอแนะที่ขอเพิ่มเติมหรือขอทบทวนเป็นพิเศษ คือ

ก) จริยศึกษาในประเทศอเมริกา ในแง่ของความคิดและการดำเนินการ มีความขัดแย้งสับสนมากสืบเนื่องจากภูมิหลังที่มีปัญหาอยู่แล้ว และในแง่ของผล ก็ค่อนข้างจะล้มเหลว หรืออย่างน้อยก็ไม่ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ไม่อาจจะเป็นแบบอย่างได้ สังคมไทยจึงไม่ควรจะรับเอามาทำตาม แต่ควรจะเป็นบทเรียนที่สำหรับรู้เท่าทันและสังวร

ในทางตรงข้าม เรื่องจริยศึกษานี้ ประเทศไทยมีภูมิหลังที่เรียบร้อยราบรื่น และมีฐานทางหลักการที่เอื้อ มัน

คง และพร้อมดีกว่า สามารถจะเป็นผู้นำได้ อีกทั้งในวงกว้าง ก็เป็นที่ยอมรับกันมากกว่า โลกซีกตะวันออกนี้ มีความเจริญ ทางวัฒนธรรมด้านจิตใจดีกว่าโลกตะวันตก สังคมไทยจึงควร จะตื่นตัวปลุกจิตสำนึกในความเป็นผู้นำและผู้ให้ขึ้นมา อย่าง น้อยก็ควรจะรักษาความเป็นผู้นำทางด้านจริยศึกษา และ การพัฒนาจิตใจไว้ให้ได้

โดยเฉพาะในปัจจุบันนี้ ที่ชาวตะวันตกหันมาสนใจ พระพุทธศาสนา และวิธีแก้ปัญหาทางจิตใจตามแนวตะวันออกกันมาก และมากขึ้น สังคมไทยน่าจะสำนึกตนที่จะให้ ความสนใจอย่างจริงจังต่อสมบัติของตนที่คนอื่นเขาปรารถนา เร่งฟื้นฟูส่งเสริม ให้คุณค่าที่มีอยู่แล้วปรากฏเด่นชัดขึ้นมา ดำรงตนในฐานะผู้มีอะไรที่จะให้แก่ผู้อื่นบ้าง แล้วแสดงบทบาทของความ เป็นผู้นำและผู้ให้อย่างน้อยในสถานะหนึ่งนี้

ในเรื่องนี้ รัฐโดยรัฐบาล จะต้องเอาใจใส่และเอา จริงเอาจัง โดยถือหรือตั้งเป็นนโยบายใหญ่ ที่จะส่งเสริมการ ศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งในแง่ที่เป็นแหล่งแห่งจริยศึกษา เพื่อแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมทางจิตใจ และจริยธรรมของ สังคม ในแง่ของการวางพื้นฐานและกำหนดทิศทางที่ถูกต้อง ในการพัฒนาประเทศชาติในยุคต่อไป และในแง่ของการเชิด ชูส่งเสริมสิ่งที่เชิดหน้าชูตาประเทศชาติ ซึ่งจะทำให้ประเทศไทยมีฐานะเป็นผู้นำได้สถานะหนึ่งในประชาคมโลก

ข) มีอุดมคติที่ตั้งกันไว้ว่า ครูทุกคนเป็นครู จริยศึกษา และมีหลักการว่า ให้ครูทุกคนสอนจริยศึกษา

ด้วยการบูรณาการจริยธรรมเข้าในทุกวิชาที่ตนสอน ถ้าทำได้อย่างนั้นก็เป็นการดี แต่สภาพที่เป็นจริงในปัจจุบัน ปรากฏว่ายังห่างไกลจากการที่จะเป็นจริงขึ้นมาได้ อีกทั้งวิธีการที่จะปฏิบัติให้บรรลุผลเข้าถึงอุดมคตินั้น ก็ยังไม่ได้จัดทำคงมีแต่วิชาพระพุทธศาสนาและจริยธรรม ที่เป็นวิชาเฉพาะของจริยศึกษาอยู่ต่างหาก ซึ่งหนักไปทางด้านเนื้อหาอย่างเดียว

เนื่องจากมีอุดมคติว่า ครูทุกคนเป็นครูจริยศึกษา และต้องสอนจริยธรรมกลมกลืนเข้าในทุกวิชา ที่ครูแต่ละคนสอน ดังนั้นการมีวิชาทางจริยธรรมเป็นเนื้อหาเฉพาะอยู่ต่างหาก จึงไม่ถูกต้องตามหลักการและอุดมคติ ผู้บริหารการศึกษาบางท่านจึงว่า ควรจะตัดทอนวิชาเฉพาะทางจริยศึกษานั้นเสีย เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการที่เป็นไปตามอุดมคติ

อย่างไรก็ตาม ในขณะที่อุดมคตินั้นก็ยังอยู่ห่างไกล วิธีการที่จะนำไปสู่อุดมคตินั้นก็ยังมี การที่จะตัดทอนสิ่งที่มีอยู่แล้วบ้างนั้นเสีย น่าจะไม่เป็นการถูกต้อง จะกลายเป็นว่าขณะที่เรื่อก็ยังไม่ได้ มีดและไม้ที่จะทำเรื่อก็ยังไม่มี แพเก่าที่ใช้อยู่นี้ก็ยังคงจะรื้อทิ้งเสียอีก จะสูญหมดไม่มีอะไรเหลือ

ทางที่ดีน่าจะใช้ทุนเดิม หรือของที่มีอยู่บ้างแล้วนี้แหละเป็นจุดเริ่มต้น เอาวิชาศาสนาและจริยธรรมที่เป็นวิชาเฉพาะนี้แหละ เป็นที่ปฏิบัติการหรือดำเนินวิธีการที่จะให้บรรลุอุดมคติ โดยหันมาเน้นการสร้างเสริมเร่งรัดคุณภาพ

ของครูจริยศึกษา ทั้งคัดเลือกสรรหาและให้การศึกษารูปแบบพิเศษ ให้เป็นครูระดับสุดยอด มีคุณภาพเหนือกว่าครูอื่นทั่วไปทุกวิชา ทั้งในด้านวิชาการ คุณธรรม และคุณธรรมของความเป็นครู แล้วฝึกฝนให้เป็นผู้สามารถในการสอนตามวิธี ๒ ประการ

- (๑) เป็นผู้นำในการสอนแบบให้รู้จักคิดหรือคิดเป็น รู้จักสอนพระพุทธศาสนาตามหลักการของการเป็นกัลยาณมิตร ผู้ชักนำนักเรียนให้เกิดโยนิโส-มนสิการ ด้วยการสอนจริยธรรมแบบนำเสนอ ข้อมูล สู่การคิดพิจารณา และการที่จะนำไปใช้ได้ในชีวิตจริง
- (๒) สามารถในการสอนแบบบูรณาการ เป็นตัวอย่างแก่ครูที่สอนวิชาอื่น ๆ เพื่อให้เป็นผู้นำทางที่บุกเบิกเข้าไปในการสอนจริยศึกษาแบบบูรณาการ

สองอย่างนี้เป็นคุณสมบัติแกนกลาง สำหรับครูผู้สอนจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา และพร้อมกันนั้น ก็เป็นหนทางที่จะนำไปสู่อุดมคติแห่งการที่จะให้ครูทุกคน เป็นครูจริยศึกษา

ในทางกลับตรงข้ามจากนี้ ถ้ากระทรวงศึกษาธิการ ยังไม่สามารถแม้แต่ที่จะผลิตครูเฉพาะที่สอนจริยศึกษา ให้สามารถสอนแบบบูรณาการได้ การที่จะให้ครูผู้สอนวิชาอื่น ๆ ทั่วไป เป็นครูจริยศึกษาหรือสามารถบูรณาการจริย-

ศึกษาเข้าในการสอนวิชาของตน ๆ ได้นั้น คงจะเป็นความหวังอันเล็กน้อยอันอย่าพึงหมาย

เมื่อมีครูจริยศึกษา ที่มีคุณสมบัติถูกต้องไว้เป็นพื้นอย่างนี้แล้ว ในระหว่างนั้นกระทรวงศึกษาธิการจะดำเนินการเตรียมฝึกครูทุกคนให้เป็นครูจริยศึกษา เพื่อให้บรรลุอุดมคติที่ว่า จะให้ครูทุกคนสามารถสอนพระพุทธศาสนา และจริยธรรมด้วยการบูรณาการเข้าในทุกวิชา ก็สามารถทำได้ และก็จะมีช่องว่างให้ใครกล่าวหาได้ว่า กระทรวงศึกษาธิการได้แต่เพื่อฝันถึงอุดมคติ เอาแต่รอคอยให้ผลเกิดขึ้นเอง โดยไม่ทำอะไรที่จะให้เป็นไปอย่างฝัน

ถ้ายอมรับกันว่า ปัญหาอยู่ที่การขาดครูผู้สามารถ จึงไม่อาจไปพ้นจากการสอนแบบท่องจำ ผู้การสอนให้คิดเป็น และจึงติดตันอยู่กับการสอนจริยศึกษาเป็นวิชาแยกเฉพาะ ไม่สามารถบูรณาการเข้าในทุกวิชาและทุกกิจกรรม ถ้าปัญหาเป็นอย่างนั้น ก็คือสภาพที่ท้าทายให้รัฐต้องวางนโยบายที่จะเน้นการสร้างครูจริยศึกษาที่สามารถ และการทำได้หรือไม่ในเรื่องนี้ ก็คือเครื่องประกาศความสำเร็จหรือความล้มเหลวของกระทรวงศึกษาธิการ ในการที่จะรับผิดชอบงานการศึกษาของประเทศชาติสืบต่อไป

ค) ปราบกฏเป็นข่าวออกมาว่า ทางการกระทรวงศึกษาธิการได้ตัดทอนวิชาพระพุทธศาสนาออกจากหลักสูตรประถมและมัธยมศึกษา โดยปรารภเหตุผลว่าเป็นการปรับปรุงเพื่อให้เนื้อหาวิชาเหมาะสม และให้การเรียนการสอนได้

ผลดีขึ้น เหตุผลในส่วนรายละเอียดจะเป็นอย่างไรก็ตาม ในที่นี้จะไม่สืบสาว แต่ควรเสนอข้อคิดข้อสังเกตบางอย่างไว้ประกอบการพิจารณา เพื่อประโยชน์ในกาลข้างหน้า

(๑) ปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งเกี่ยวกับวิชาศีลธรรมหรือจริยธรรมก็คือ เป็นวิชาที่มักใช้การท่องจำ ไม่ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักคิดหรือคิดเป็น และไม่ทำให้เกิดการปฏิบัติในชีวิตจริง ในเมื่อวิชาศีลธรรมหรือจริยธรรมนี้จัดตามเนื้อหาของหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา จึงมีข้อพิจารณาว่า ปัญหาในเรื่องนี้อยู่ที่ไหน จะเป็นเพราะว่าหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่ต้องเรียนด้วยการท่องจำ ไม่เอื้อต่อการใช้ความคิดพิจารณา หรือเป็นเพราะครูผู้สอนไม่สามารถสอนด้วยวิธีฝึกให้รู้จักคิดพิจารณา หรือคร่ำที่จะทำดังนั้น จึงต้องใช้วิธีให้นักเรียนท่องจำ

จากข้อพิจารณาที่ได้กล่าวมาในข้อก่อน ๆ แสดงอยู่แล้วว่า หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนามุ่งให้คนใช้ปัญญารู้จักคิดพิจารณา ไม่บังคับศรัทธา ดังนั้น การที่วิชาพุทธศาสนากลายเป็นวิชาท่องจำ จึงไม่ควรจะเป็นเพราะหลักธรรม แต่ควรจะเป็นเพราะครูเองใช้วิธีท่องจำ หรืออาจเป็นเพราะการเลือกเนื้อหาที่นำไปกำหนดในหลักสูตร

(๒) เนื่องจากเนื้อหาวิชาและการสอนไม่ได้ผลดีตามวัตถุประสงค์ ในการปรับปรุงหลักสูตรจึงได้มีการตัดทอนวิชาพระพุทธศาสนาให้น้อยลง

ถ้าการตัดทอนวิชาพระพุทธศาสนา ทางกาารได้กระทำด้วยเหตุผลนี้ ก็ไม่ถูกต้อง เพราะไม่ชอบด้วยหลักการและไม่เป็นการแก้ที่สาเหตุ โดยหลักการก็คือ ถ้าวิชานั้นเป็นสิ่งที่นักเรียนควรจะได้เรียน ก็ต้องจัดไว้ในหลักสูตรให้เด็กได้เรียน มิใช่ว่าวิชานั้นที่จัดอยู่ขณะนี้สอนได้ไม่ดี ก็เลยเอาวิชานั้นออกไปเสียเลย ยกตัวอย่างเปรียบเทียบ เช่น วิชาภาษาไทย โดยหลักการเป็นวิชาที่นักเรียนจะต้องเรียน แต่ผู้มีอำนาจเห็นว่าหลักสูตรที่จัดไว้เนื้อหาวิชาไม่ดี และครูก็สอนไม่ได้ผล ก็เลยตัดวิชาภาษาไทยออกไปเลย ไม่ให้เด็กเรียน อย่างนี้ไม่ถูกต้อง จะต้องคงตามหลักการไว้ แล้วไปแก้ที่สาเหตุ เมื่อสาเหตุเป็นเพราะจัดเนื้อหาหลักสูตรไว้ไม่ดี และครูสอนไม่ได้ผล ก็ต้องเอาวิชาไว้ แต่ปรับปรุงเนื้อหาวิชาเสียใหม่ พร้อมทั้งปรับปรุงวิธีสอนและคุณภาพของครูผู้สอน

(๓) ได้มีแนวโน้มมากขึ้นที่จะจัดสอนจริยศึกษาตามแนวจริยธรรมสากล จึงได้ตัดทอนเนื้อหาวิชาที่เป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาโดยตรงออกไป แล้วกำหนดหลักสูตรแบบจริยธรรมสากลแทน โดยจะให้เรียนพระพุทธศาสนาแบบอิงอาศัยหลักจริยธรรมสากลนั้น

เรื่องเกี่ยวกับจริยธรรมสากล ได้เล่า และวิเคราะห์ไว้ข้างต้นแล้วว่า มีปัญหาอย่างไร ทั้งในแง่ของตัวเอง และในแง่ที่จะนำเอาจริยธรรมสากลนั้นเข้ามาสอนในสังคมไทย จึงจะไม่กล่าวซ้ำอีก แต่จะขอเปรียบเทียบระหว่างการนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนา กับ

การนำเอาจริยธรรมสากลมากำหนดไว้ในหลักสูตรว่า อย่างไหนจะเป็นปัญหาขัดข้องยุ่งยากกว่ากัน

พระพุทธศาสนาเป็นแหล่งคำสอนจริยธรรม ที่มีระบบจริยธรรม พร้อมทั้งเนื้อหาที่วางเป็นหลักไว้เรียบร้อยแล้ว ซึ่งตั้งอยู่บนฐานแห่งศีลธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ดังนั้นเนื้อหาจริยธรรมจึงมีอยู่พร้อมแล้ว ถ้าจะมีปัญหา ก็คือยังไม่รู้ว่าจะเลือกเอาเนื้อหาส่วนไหนมาใช้ และเมื่อได้เนื้อหามาแล้ว แต่มีปัญหาว່ว่าผู้สอนยังสอนไม่เป็น

ส่วนจริยธรรมที่จะจัดขึ้นใหม่ตามหลักจริยธรรมสากล นอกจากมีปัญหาเกี่ยวกับการเลือกเนื้อหาที่กำหนด และปัญหาเกี่ยวกับการสอนและผู้สอนแล้ว ยังมีปัญหาพื้นฐานเพิ่มข้อเข้ามาอีก คือ ไม่มีแหล่งชัดเจนที่จะไปเลือกเอาเนื้อหาจริยธรรมมาใช้ เพราะจริยธรรมสากลยังมีใช่เป็นระบบจริยธรรมที่สมบูรณ์ แต่เป็นหัวข้อคุณธรรมและความประพฤติที่นักปราชญ์ หรือนักวิชาการบางท่านไปเลือกสรรคัดเอามาจากระบบจริยธรรมที่มีอยู่ก่อนแล้ว และกำหนดวางไว้เฉพาะเท่าที่จะเอามาใช้งานของท่านในถิ่นและยุคสมัยนั้น ๆ มาถึงปัจจุบันนี้ จริยธรรมสากลก็เป็นเพียงหลักการทั่วไปในความหมายกว้าง ๆ ว่าเป็นจริยธรรมที่เป็นกลาง ๆ ไม่ใช่เป็นของศาสนาหนึ่งศาสนาใดโดยเฉพาะ ส่วนจะมีหัวข้ออะไรบ้าง ก็สุดแต่นักวิชาการหรือผู้ทำงานในครานั้น ๆ จะไปพิจารณาคิดสรรหา ตกลงกันเก็บมาจัดเรียงใหม่เอาเองตามวัตถุประสงค์เฉพาะในกรณีนั้น ๆ ซึ่งต่อไปอาจจะต้อง

บอกบ่งกันว่าเป็นจริยธรรมสากลของคนนั้นคนนี้ หรือของ
คนะนั้นคนะนี้

วงการพระพุทธศาสนา

ก็ต้องสำรวจพิจารณาและปรับปรุงตนเอง

๑๕. สถาบันพุทธศาสนา และบุคคลที่รับผิดชอบต่อการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนา ก็จะต้องไม่มัวแต่โทษรัฐและผู้บริหารการศึกษาของชาติแต่ฝ่ายเดียว แต่จะต้องยอมรับความจริงว่า เท่าที่ผ่านมานี้ วงการศาสนศึกษา ก็ได้มีความบกพร่องย่อหย่อน ได้เอาใจใส่ให้ความสำคัญต่อศาสนกิจด้านการศึกษาน้อยเกินไป และมีได้ปรับปรุงระบบการศึกษาในความรับผิดชอบของตน ให้ได้ผลสมสมัยทันเหตุการณ์ ชนิดต่อติดโยงกันได้กับพื้นฐานจากอดีต โดยเฉพาะไม่ได้สอดคล้องติดตามดูการศึกษาพระพุทธศาสนา ในหมู่กุลบุตรกุลธิดาของประชาชน ที่รัฐรวบอินไปรับผิดชอบนั้น ว่า ได้ผลดีหรือไม่เพียงไร ไม่ได้เหลือบแลทำสิ่งนี้ไว้ในสายตา และไม่ได้แสวงหาหนทางหรือวิธีการ ที่จะเข้าไปร่วมมือประสานงานกับรัฐ หรือเข้าเตือนรัฐให้ระลึกเกิดความสำนึกและตื่นตัวในเรื่องนี้

เมื่อเป็นดังที่กล่าวมา จึงถึงเวลาแล้วที่สถาบันพระพุทธศาสนาและชาวพุทธผู้มีความรับผิดชอบ จะต้องหันมาทบทวนสำรวจตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน แห่งกิจการของตน พร้อมทั้งมองกว้างออกไปถึงสภาพความเปลี่ยนแปลง ที่เป็น

ไปในสังคม และสภาพการจัดการศึกษาทางด้านพระพุทธรศาสนาและศีลธรรมจรรยาในระบบการศึกษาของชาติ จะต้องยอมรับว่า ความผิดพลาดบกพร่องที่เกิดขึ้นนี้ ผู้มีหน้าที่บริหารการพระศาสนาก็มีส่วนรับผิดชอบอยู่ด้วย การละเลยการศึกษาพระพุทธรศาสนา เกิดจากความประมาทและความโหมมทรมานเสื่อมถอย ในวงการพระศาสนาเป็นปัจจัยด้วยอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้บุคคลภายนอกที่ไม่มีโอกาสใช้สติปัญญาไตร่ตรองพิจารณาอย่างเพียงพอ มองไม่เห็นคุณค่าที่แท้จริงของพระพุทธรศาสนา

อย่างไรก็ตาม แม้ช่วงเวลาวิกฤตจะมาถึงแล้วเช่นนี้ก็ยังไม่สายเกินไป ที่สถาบันพระพุทธรศาสนาและผู้นำชาวพุทธรจะลุกขึ้นมา เร่งรัดปรับปรุงการศึกษาพระพุทธรศาสนาให้ได้ผล ทั้งในส่วนการศึกษาของวัดวาอาราม และในส่วนการศึกษาสำหรับพลเมืองไทยในสังคมใหญ่ที่ล้อมรอบตน ซึ่งล้วนเป็นบริษัทของพระพุทธรเจ้า และมีส่วนเป็นเจ้าของพระพุทธรศาสนาอย่างเท่าเทียมเสมอเหมือนกัน

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

เมื่อพูดอย่างรวบรัด รัฐควรจัดหลักสูตรการศึกษาให้คนไทยส่วนใหญ่ได้ศึกษาพระพุทธรศาสนา ด้วยเหตุผลสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. คนไทยส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชน ควรมีความรู้ความเข้าใจ และปฏิบัติถูกต้องต่อศาสนาที่ตนนับถือ
๒. คนทุกคนที่อยู่ในสังคมไทย ควรเรียนรู้พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย เป็นสถาบันใหญ่ และเป็นสภาพแวดล้อมของสังคมไทย เพื่อดำเนินชีวิตและทำงานหรือทำหน้าที่ที่เป็นส่วนร่วมของตน ในการพัฒนาสังคมไทยนั้น อย่างประสานกลมกลืน และได้ผลดี
๓. สังคมไทยอาศัยพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งคำสอนจริยธรรม และได้ยอมรับระบบจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นมาตรฐานที่ยึดถือปฏิบัติตามตลอดมา คนไทยจึงควรเรียนรู้พุทธจริยธรรม เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชีวิตพัฒนาสังคมให้บรรลุประโยชน์และสันติสุข

พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับคนไทย และสังคมไทยในแง่ด้านต่าง ๆ มากหลาย คนไทยควรศึกษาพระพุทธศาสนาในแง่ด้านต่าง ๆ เหล่านี้ให้ครบถ้วนตามฐานะต่าง ๆ ดังนี้

๑. พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นสถาบันสังคม ที่ใหญ่และสำคัญมากในประเทศไทย
๒. พระพุทธศาสนาในฐานะ ที่เป็นสภาพแวดล้อมทางสังคม ที่แผ่กว้างครอบคลุมสังคมไทย

๓. พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นเนื้อหาสาระส่วนสำคัญและเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย
๔. พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ และเป็นมรดกของชนชาติไทย
๕. พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศาสนาซึ่งคนไทยส่วนใหญ่นับถือ และเป็นศาสนาประจำชาติไทย
๖. พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นหลักคำสอนและระบบจริยธรรมสำหรับพัฒนาชีวิตและสังคม
๗. พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นวิชาการ ซึ่งเสริมสร้างความเจริญก้าวหน้าทางปัญญาให้แก่สังคมมนุษย์
๘. พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นแหล่งหนึ่ง แห่งอารยธรรมของมนุษยชาติ

การศึกษาพระพุทธศาสนานั้น อาจจัดแยกออกได้เป็น ๒ หมวดใหญ่ คือ

๑. การศึกษาภาคเนื้อหา ได้แก่ ข้อมูลความรู้ หรือสิ่งทีควรรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งคนไทยและพุทธศาสนิกชนควรจะต้องรู้ตามสมควรแก่ฐานะของตน และเพื่อความเป็นชาวพุทธที่ดี เช่น พุทธประวัติ ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ความรู้เกี่ยวกับสถาบันพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมประเพณีไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา

๒. การศึกษาภาคปฏิบัติการ ได้แก่ การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ ซึ่งพร้อมที่จะอยู่ร่วมด้วยดี และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะรู้จักนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้ปฏิบัติ เพื่อตอบสนองของความต้องการและแก้ปัญหาของท้องถิ่นและยุคสมัยนั้น ๆ ได้

การศึกษาภาคเนื้อหา เป็นสิ่งสำคัญ และมีความจำเป็นในขั้นพื้นฐาน แต่ถ้าหยุดอยู่เพียงนั้น ก็จะไม่เป็นการศึกษาที่แท้จริง เพราะจะไม่เกิดการฝึกฝนพัฒนาแก่ชีวิตของบุคคล และไม่สำเร็จประโยชน์แก่สังคม เมื่อศึกษาภาคเนื้อหาข้อมูลพอสมควรแล้ว จะต้องเน้นภาคปฏิบัติการในการฝึกฝนพัฒนา ให้รู้จักปฏิบัติต่อประสบการณ์ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างถูกต้อง สามารถนำข้อมูลที่ได้เรียนรู้ไว้ไปใช้ประโยชน์ โดยให้รู้จักคิดเป็น พูดเป็นหรือสื่อสารเป็น ทำเป็นผลิตเป็น และแก้ปัญหาเป็นด้วย

การศึกษาภาคปฏิบัตินั้น มีลักษณะสำคัญ คือ

- พัฒนาความสามารถที่จะนำความรู้ที่ได้เรียนในภาคเนื้อหามาใช้ให้เกิดผลจริง
- เป็นการเรียนโดยยกเอาวัตถุประสงค์หรือปัญหาเป็นตัวตั้ง เช่น ตั้งหัวข้อว่า "เรียนอย่างไรจึงจะได้ผลดี?" "ทำอย่างไรครอบครัวของเราจึงจะมีความสุข?" "ชุมชนของเราจะพัฒนาได้อย่างไร?" "สังคมอุตสาหกรรมที่ดีควรเป็นอย่างไร?" "รับฟังข่าวสารอย่างไรจึงจะได้ประโยชน์?" "ท้องถิ่นนี้ชอบ

เล่นการพนัน จะแก้ปัญหอย่างไร?" ฯลฯ

- กระบวนการเรียนการสอนเน้นวิธีบูรณาการ แต่แทนที่จะบูรณาการพระพุทธศาสนา หรือจริยธรรมเข้าในวิชาต่าง ๆ กลับเอาวิชาอื่น ๆ ทุกวิชามารบูรณาการเข้า โดยมีวิชาพระพุทธศาสนา หรือจริยศึกษาเป็นสนาม และเอาธรรมเป็นแกนของการบูรณาการ

การเรียนการสอนตามหลักการนี้จะสำเร็จผลได้ จะต้องมียุทธวิธีสอนที่ดี เฉพาะอย่างยิ่งต้องได้ครูที่มีความรู้ความสามารถมีคุณภาพสูง เพราะการที่จะบูรณาการวิชาต่าง ๆ ทุกวิชาเข้าด้วยกัน โดยมีจริยธรรมเป็นแกนในสนามรวมแห่งพระพุทธศาสนาหรือจริยศึกษานั้น มิใช่เป็นงานที่ครูไหน ๆ ก็ทำได้ จึงต้องมีการเน้นย้ำในเรื่องการฝึกหัดและพัฒนาครู ซึ่งโยงไปถึงการที่รัฐจะต้องมีนโยบายส่งเสริมยกระดับ และยกฐานะครู พร้อมไปด้วยกันกับการให้ความสำคัญแก่การศึกษาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษา ในเรื่องนี้ บางที พ.ร.บ.ปฏิรูปการศึกษา ๒๕๓๑ ของอังกฤษ อาจมีแง่คิดหรือข้อเตือนสติอะไรบางอย่าง ที่เราควรจะพิจารณาอยู่บ้าง ท้ายที่สุดสิ่งหนึ่งที่พึงย้ำไว้ ก็คือ รัฐจะต้องตกลงที่จะพยายามส่งเสริมให้ระบบการคัดเลือกคน ในทางการศึกษาออกผลมาในรูปที่ว่า ผู้ที่เป็นยอดคนจึงมาเป็นครู และผู้ที่เป็นยอดครูจึงมาเป็นครูสอนพระพุทธศาสนาหรือครูจริยศึกษา

คนไทยควรศึกษาพระพุทธศาสนา
ในแง่ด้านต่าง ๆ ให้ครบถ้วนตามฐานะต่าง ๆ
ดังนี้

๑. ในฐานะที่เป็นสถาบันสังคมที่ใหญ่และ
สำคัญมากในประเทศไทย
๒. ในฐานะที่เป็นสภาพแวดล้อมทางสังคม
ที่แผ่กว้างครอบคลุมสังคมไทย
๓. ในฐานะที่เป็นเนื้อหาสาระส่วนสำคัญ
และเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย
๔. ในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ และเป็นมรดก
ของชนชาติไทย
๕. ในฐานะที่เป็นศาสนาซึ่งคนไทยส่วนใหญ่
นับถือ และเป็นศาสนาประจำชาติไทย
๖. ในฐานะที่เป็นหลักคำสอนและระบบ
จริยธรรมสำหรับพัฒนาชีวิตและสังคม
๗. ในฐานะที่เป็นวิชาการ ซึ่งเสริมสร้าง
ความเจริญก้าวหน้าทางปัญญาให้แก่
สังคมมนุษย์
๘. ในฐานะที่เป็นแหล่งหนึ่ง แห่งอารยธรรม
ของมวลมนุษยชาติ

พระเทพเวที